

א פּעקל בריוו אין יידיש פֿון יאָר 1588

קראַקע—פּראָג

(פֿון דער שטאָט-ביבליאָטעק אין ברעסלע)

פֿון ד"ר ב. וויינריב (ירושלים)

1

די היסטאָרישע מקורים באַשטייען על פי רוב אָדער פֿון אַפֿיציעלע און האַלב-אַפֿיציעלע דאָקומענטן, אָדער פֿון אַזעלכע, וואָס זײַנען געשריבן מיט אַ געוויסער פֿונדעם פֿאַר שפּעטערדיקע דורות, און דעריבער זײַנען זײ אַ ביסל „צוגעלאָרנט“ און נישט שטענדיק אין אַלע פרטים שפּיגלען זײ אָפּ דעם היסטאָרישן אמת. אַנדערש איז אָבער בײַ פֿרײַוואָסע בריוו (און טאַגביכער), וווּ דער שרײַבער האָט נישט קײן שום זײַטיקע פֿניות, נאָר האָט פשוט פֿאַרצײכנט דאָס, וואָס ס'האָט מיט אים פֿאַסירט אָדער וואָס ער האָט איבערגעלעבט. זײ האָבן דערפֿאַר אַ באַזונדערן ווערט פֿאַר דער היסטאָרישער פֿאַרשונג בכלל און פֿאַר דער קולטור-געשיכטע בפרט.

ייִדישע פֿרײַוואָסע בריוו פֿון דער עלטערער צײַט, וואָס האָבן זיך אויפֿגעהיט, זײַנען נישט קײן קלײנע זעלטנהײט. באַקאַנט זײַנען די פֿראַגער בריוו פֿון 1619, וואָס אַ. לאַנדוי און ב. וואַכשטיין האָבן אַרױסגעגעבן.¹ די 7 בריוו, וואָס מיר פֿאַרעפֿנטלעכן דאָ, זײַנען אָבער עלטער פֿון יענע—לערך מיט 31 יאָר. זײ זײַנען געשריבן אין משך פֿון אַ גאָר קורצער צײַט: דער ערשטער—אַ פֿאַר טעג פֿאַר ראש-השנה, דער לעצטער—פֿאַר סוכות שמ״ט (1588).

*Letters all written
in 1588.*

ווי ס'זעט אויס, זײַנען די דאָזיקע בריוו, פֿונקט ווי די פֿראַגער, ערגעץ וווּ קאָנפֿליקט קירט געוואָרן, און מיר האָבן זײ געפֿונען אין אַרכיוו פֿון ברעסלער שטאָט-ביבליאָטעק, אײַנגעבונדן אין דער קאַרעספּאָנדענץ פֿונעם ברעסלער דאָקטאָר Crato von Kraftliem.² ווי אזוי זײ זײַנען אַהין געקומען—איז לחלוטין נישט באַקאַנט. ס'זעט אויס, אַז מען האָט זײ ערגעץ געפֿונען (אפֿשר אין אַן אַרכיוו) און דורך אַ צופֿאַל אײַנגעבונדן אין אײַנעם מיט דער קאַרעספּאָנדענץ פֿונעם דערמאָנטן דאָקטאָר.³ די בריוו זײַנען פֿון פֿאַרשיידענער גרייס און געשריבן פֿון פֿאַרשיידענע פֿערזאָנען.

פֿונקט ווי אין די פֿראַגער בריוו, פֿילט מען אויך אין זײ אַ שטיק פֿולטירנדיק לעבן, אַרױסגעריסן פֿון דער פֿאַרגעסנקייט, אַ שטיק ווירקלעך לעבן, פֿרי פֿון יעטונדער צופֿון. מיר זעען פֿאַר זיך אַ בילד פֿונעם ייִדישן לעבן אין יענער צײַט, ווי עס איז באמת געווען—די אַלע פֿרײַוואָסע קלײנע דאָגות און צרות, וואָס דער ייִד האָט מיט זײ

¹ Jüdische Privatbriefe aus dem J. 1619, hrsg. von A. Landau und B. Wachstein, Wien—Leipzig 1911.

² בײַ פֿון דער ברעסלער שטאָט-ביבליאָטעק, נומער 248, בל 163—169.

³ די בריוו זענען דערמאָנט בײַ בראַן—M. Brann, Die Hundsfelder Druckerei. Bericht—der Religionsschule Breslau, 1878. (מ. בראַן גיט אַז אַן בעפֿות, אַז אַלע בריוו זײַנען געשריבן קײן פֿראַג) און אויך פֿון מיר אין מײַנעם אַן אַרטיקל (MGWJ 1929 ז' 270). חוץ אונזר האָט זײ קאָנטראָלירט נאָך קינער נישט געזען. דאָ זענען די בריוו פֿאַרעפֿנטלעכט צום ערשטן מאל.

Mordelchai
maizel &
Frumet of
Prague

2

Letters from
Cracow residents
to Prague & from
Cracow to
Olkusz

4. ח'עס'ט'י'ן גיט אן די צאל פון די געשטאָרבענע — 61 (דערדורט ישראל וואכמין בודלין, ח'עס'ט' 2 קראקע 1913, ז' 47). אָקטאָב'ער שרייבט זי'ס אן („המגיד" II, נ"י 12), אז זי'ס זענען אויסגעשטארבן צווישן 600 נאָכדורט. מ'זאָגט אין קראקע זענען נישט געווען קיין דעלעגאטן; צוויי הייסן פון דעלעגאטן מ'זאָגט אין די יארן 1543, 1551—1552, 1556, 1559—1561, 1599 און אנדער; זע אויך: ב'ע'ז'ע'ב'א'ן ז' 284 (דער אָנהייב ב'ה' באַלעבאָנען, אז די צענדליגע אין 1588 איז געווען אין יודע, איז נישט ריכטיק). אין די תקנות פון 1595 איז אָפלייגט אַרעאָן אַ סעציעלער פונקט, וואס מ'זאָגט זיך אויסלייזן אין אַלע, דעם ס'איז אַרעאָן אַ סכנה פון אַן צענדליגע („ח'עס'ט' אור"י); זע ח'עס'ט'י'ן, קדמוניות מ'מאקסאטא ישינא, ז' 18.

5 Tymbarg געלינט זיך צווישן באַניע און גאָהיטאָרג אין גאליציע. אין איהן ברייט היסט עס שטעלט, אין אַנדערן — דאָרף, אַ מאָל — טינבורג, אַ מאָל — טמבורג און אַ מאָל — טמבריוג.

6 עלקיש. Olkusz—איצט א שטעטל אין קעלצער האַנצוואַרשאַט.

צושטייער געבן אויף די אלע הוצאות, וואָס די קהילה גענייטיקט זיך אין זיי אין אַזאַ אומרוקער צייט. און מ'האָט טאַקע נישט אַרויסגעלאָזט פֿונעם ייִדישן קוואַרטאַל. אָבער דאָס האָט אַלץ נישט געהאַלפֿן. די גבירים האָבן געגעבן געוויסע סכומים פֿאַר דער קהילה, אַבי מ'זאָל זיי לאָזן אַוועקפֿאַרן, און פֿון יענער זייט געטאָ האָט מען ווידער געמוזט געבן שוחד, אויסקויפֿלעלט און אַז'וו. ביז מ'איז איבערגעקומען דעם וועג, האָט עס אָפּגעקאָסט ניט ווייניק געלט. „מיר האבן מוזן—שרייבט איינער—געלט איבער געלט געבן, דו מיר זיין בשלום איין וועק קומען“. אין די בריוו ווערט דערציילט, אַז דאָס האָט אָפּגעקאָסט אַ 100–200 גילדן, וואָס ס'איז געווען אַ גרויסע סומע פֿאַר יענער צייט. אַחוץ דעם האָט מען זיך געקאָנט נאָר פּאַוואָליע אַרויסרוקן פֿון דער שטאָט, און ניט אַלע מיט איין מאָל. אין דער וואָך פֿון ראש-השנה (ר"ה איז דעמאָלט אויסגעפֿאַרן דאָנערשטאָג, דעם 22סטן סעפטעמבער) זינען אַוועק פֿון קראַקע דער גרעסטער טייל פֿאַרמעגלעכע משפּחות; געבליבן זינען די אַרעמע, וואָס האָבן נישט געהאַט מיט וואָס צו אַנטלויפֿן.

די צפידעמיע האָט זיך אָבער שטאַרק אויסגעשפּרייט; אין איין בריוו ווערט געזאָגט, אַז די מגפה האָט זיך פֿאַרשפּרייט כמעט איבערן גאַנצן לאַנד: „קראַקא לכוֹב פּונוא ושאַר מקומות“, און אַפֿילו דער קיניג זיגמונט III מיט זיין הויף איז אויך געווען געצוונגען אַריבערצופֿאַרן פֿון קראַקע קיין וואַרשע. ווי ס'זעט אויס, האָט אויך דער סטאַראָסט פֿאַרלאָזט קראַקע, אַזוי אַז די שטאָט איז איינגעלעך געבליבן אויף הפֿקר. און באמת, ווי נאָר דער קיניג איז אַוועק (דעם טאָג פֿון ראש-השנה), זינען אין דעם זעלביקן אָונט זעלנער („היידיקן“) אַריבער איבער דער מויער פֿון געטאָ און אָנגעפֿאַרן אויף אַ ייִדיש געוועלד און גענומען רויבן. די שכנים האָבן אָבער דערהערט, האָט מען מוידע געווען אין דער פֿעסטונג און פֿון דאָרטן איז אָנגעקומען מיליטער און האָט חידער געמאַכט אָרדענונג; אַ פֿאַר פֿון די אָנפֿאַלער האָט מען דערהרגעט, אַנדערע האָט מען אַרעסטירט. די יידן האָבן באַשטעלט וואַכן, ייִדישע און ניט ייִדישע שומרים זינען שטענדיק אַרומגעגאַנגען און אַכטונג געגעבן, און ווי ס'זעט אויס, איז טאַקע רוקער געוואָרן. און הגם די מורא פֿאַר אָנפֿאַרן („איין לייף“) איז געווען אַן אומזיסטע, האָבן די יידן, וואָס זינען פֿאַרבליבן, געהאַט גענוג צו ליידן. אַחוץ דער סכנה פֿון דער מגפה גופא, האָט געהערשט אין שטאָט אַ גרויסע גויס; פֿאַרדינען האָט מען פֿחלויטן גאָרנישט געקענט און די הוצאות זינען געווען גרויס. זעצן מיר טאַקע, ווי די פֿאַרבלייבענע שרייבן צו די פרנסים, וואָס זינען געווען אָפּגעפֿאַרן, און פֿאַדערן פֿון זיי, אַז זיי זאָלן זיך צונויפֿקומען און האַלטן זיך אַן עצה וואָס צו טון, צושיקן געלט ופדומה. ניט נאָר זיי בעטן, ניערס זיי סטראַשען אַפֿילו. אַזוי מאַכן די שמשים צוואַמען מיטן קהילה-שריבער (בריוו 7) אַ פֿאַרוואַרף די פרנסים, וואָס זיי זינען אַוועק און איבער-געלאָזט די קהילה אַליין אויף הפֿקר, הגם זיי האָבן געוויס געוואָלט פֿון דעם איסור צו פֿאַרלאָזן די קהילה: „איר... זייט אל איין וועק גילופֿן אונ די הכרזות אלי וואו גיווישט די מען ווערט טון און האט אל מיט אנדער נישט גיטון נור איין וועק צו לויפֿן אונ די קהלה יצ'ו און על קרן צבי גילושן“. און זיי רעכענען דערביי אויס, וואָס זיי האָבן אַלץ אויסצושטיין, און שרעקן דערביי, אַז באַם מען וועט נישט זען צו העלפֿן, וועלן זיי אויך „וועקלויפֿן אונ וועלן ווייטער ניט אייערי הייזר היטן, הן אין דר גש הן אין דעם מקום“.

דערמיט ווערן אונדזערע בריוו איבערגעריסן, און וואָס איז ווייטער געווען, וויסן מיר נישט. זיי באַהאַנדלען אַ משך צייט פֿון סך-הכל קאַרגע 2 וואַכן, גיבן אָבער אַ שפּאַר ביסל מאַטעריאַל, וואָס באַראַקטערזירט דאָס דעמאָלטיקע ייִדישע לעבן.

7 heiduk האָבן זיך גערופֿן די סאָלדאטן פֿון דער הונד אינעם הויף פֿון אונגאַרישן און פּוילישן קיניג, דער נאָמען שטעמט פֿון אונגאַרן.

פון דער קארעספאנדענץ דערווייטן מיר זיך אויך א נטערעסאנטע ידיעות וועגן דעם ווירטשאפטלעכן און קולטורעלן מצב. מיר הערן, אז פון קראקע פירט מען קיין פראג⁹ לעדער און פארשיידענע מינים פלעל (בריו 1, 3-5), דערביי פארלייט מען געלט אויף פראצענט און קעגן א משכון. ס'ווערט דא נאך א מאל באשטעטיקט דער פאקט, אז דער האנדל מיט סחורות און דאס אויסלייזן געלט אויף פראצענט איז געגאנגען האנט אין האנט און מ'האט זיך נישט באגרענעצט מיט איין באשעפטיקונג אליין. מיר זענען דא אויך די ענגע באציונג צווישן פראגער און קראקעווער יידן: קראקעווער פאָרן אריבער קיין פראג, און פראגער וווינען אין קראקע און האָבן אין פראג זייערע קרובים; אזוי למשל ווינט דער זון פון מרדכי מייזלס ברודער אין קראקע, און די משפחה פון זמן פרוי פֿרומעט, וואָס זי אליין איז געווען א טאכטער פון א פראגער פֿרנס, ווינט אין קראקע. בכלל זינען די יידן געווען אפילו דעמאלט רירעוודיק: מיר הערן, ווי מען קלייבט זיך אריבערפאָרן קיין לובלין (בריו 2) און ווי מ'רעדט שידוכים פון קאליש, לעמבערג, לודמיר אא"וו.

Frumet originally from Prague

עס דארף נאך דערמאנט ווערן די צושריפט צום בריו 2, אז מ'זאגט דעם בריו פאָרן לייגען דורכגעמען דורך רויך פון גאל — זעט אויס א מין דעזינעקציע-מיטל אין יענע צייטן. אינטערעסאנט איז אויך די צושריפט צום בריו, ווו מיר געפֿינען דעם אויסדרוק „ליבער פני [paniel] סענדר“; דערפֿון קאָן מען לערנען, אז מ'האט דעמאלט ביי יידן זיך אויך גערופן מיט panie.

3

די בריו קאָן מען איינטיילן אין 3 גרופעס: צו דער ערשטער געהערן בריו 1-2, צו דער צווייטער 3 — 5 און צו דער דריטער 6-7.

1. דער ערשטער בריו איז געשריבן פון פראג קיין קראקע, כ"ו אלול ש"ח (1588 סעפט' 1588), פון אָשר בן חזקיה הורוויץ¹⁰ צו משה בן אליעזר אין קראקע. אָשר הורוויץ איז קאָנטיק געווען משהס א קאמיסאָנער. ער איז אים מדינע, ווי טייער און ווי אזוי ער האט פארקויפט אין פראג זיין לעדער און פלעל, ווי עס שטייט מיט זינען אנדערע געשעפטן, ווי ער באַמיט זיך בכלל פֿון זינטוועגן. אויך הערן מיר ווייטער, אז ער קויפט פֿאר אים האָלץ, באַשטעלט פֿאר אים א דינסטמייַדל, דערגייט וועגן א שידוך ופדומה. גלייכצייטיק בעט ער אים צו טון אים אויך א טובה: מיטברענגען חומשים און אנדערע ספרים פון קראקע, ווו די ספרים זינען דעמאלט געדרוקט געוואָרן, און צוגלייך אויספֿירן פֿאר אים א געשעפטלעכן ענין. ווייטער דערציילט ער אים פֿארשיידענע ניס און קלייניקייטן, וואָס זינען כאַראַקטעריסטיש פֿאר דעם אינצווייניקסטן לעבן פון די דעמאלטיקע יידישע קהילות; אזוי למשל: ווען עס קומט צו עמעצן א שליח מיט א בריו פון אן אנדער שטאָט, אזוי ווייט עס באַלד די גאנצע קהילה („אז ער צו מיר קומען איז זי גאנץ קהילה פֿול גיחעדיג“).

Letter 1 from Prague to Cracow: Asher ben Khezekiah Hurvitz to Moyses ben Eliezer

דער דאָזיקער בריו האָט אָבער דעם אַדרעסאָט משה נישט מער געטראָפֿן אין קראקע, ער איז שוין געווען איבער דער מגפה אַוועקגעפֿאָרן קיין פראג, ווהיין ער האָט געוואָלט געבראָכט זיין קינד (קינדער ז). האָט דעם בריו אָפּגענומען זיין פֿאָטער אליעזר בן

8 וועגן האַנדל פֿון קראקע מיט פראג זע באַזאָבא, ד 216.

9 דער סדר פֿון די בריו געהער אונז; מיר האָבן זיי איינגעפֿאָרנט לויט די דאטעס; ביי יענע בריו, וואָס האָבן נישט קיין דאטע, קאָן מען זיך משער זיין, ווען זיי זינען געשריבן געוואָרן.

10 די משפחה הורוויץ איז געווען א באַקאנטע אין פראג (פג"ד פ"ט, עטרת חלויים, חארשע 1902). א בריו פֿון א חזקיה בן אָשר הורוויץ—זיכער א זון פֿון דעם שרייַבער פֿון אונדזער בריו—געפֿינט זיך צווישן די פראגער בריו (7 גר'—ה"א כ"ט י"ן, ג' 41), אן אנדער זון (יעקב ב"ר אָשר) איז אומגעקומען אין יאָר ש"ג (פג"ד ח"ק, משפחות ק"ק פראג, 91).

משה (שריבער פון בריוו 2), אבער איידער וואָס ווען איז ער אויך אַנטלאָפֿן צוזאַמען מיט אַנדערע יידן פֿון קראָקע קיין טימבערג אין פֿון דאָרטן צוגעשיקט צו זיין זון קיין פראַג מיט אַ שליח מיוחד¹¹. דעם דאָזיקן בריוו און אויך אַ בריוו פֿון זיך (בריוו 2).

דער שרייבער פֿון בריוו 2 איז, זעט אויס, געווען נישט קיין אַנדערער, ווי אליעזר (לייזער) מאַרשליק פֿון קראָקע. אינעם בריוו דערמאָנט ער, אַז ער שיקט אים מיט דעם זעלביקן שליח, מיט וועלכן שמואל (געמיינט שמואל מייזל) שיקט זינע בריוו, און פֿון שמואל מייזלס בריוו (נומער 5) איז קאָנטיק, אַז דער שיקער פֿון די בריוו איז געווען ער, מאַרשליק (מאראוואַטשק. ¹² אַגב, איז פֿונעם בריוו 2 גולא צו זען, אַז זיין מחבר איז געווען אַ קהל-מענטש און עסקן, און דאָס טרעפֿט גוט צו פֿאַר לייזער מאַרשליקן. אינעם סטיל פֿון דעם בריוו שפירט מען, ווי אַ פשוטער עלטערער ייד רעדט זיך אויס דאָס האַרץ (אויך די האַנטשריפט איז אַ ביסל אַנדערש, ווי אין די אַנדערע בריוו; זע פֿאַטאָגראַפֿיע). ער דערציילט מיט פשוטות וואָס עס האָט זיך אָפּגעטאָן אין קראָקע די לעצטע טעג, ווי מען איז פֿון דאָרטן געלאָפֿן. ער גיט דעם זון עצות וועגן זינע מסחרים: ער זאָל זיין פֿאַרוויכטיק, נישט גיין אויף קיין ריוויקעס ופדומה. ער זאָגט אים אַ העה וועגן אַ שידוך (עס האַנדלט זיך משמעות וועגן אַ צווייטער פֿרוי) און שרייבט אים, אַז ער אַליין וויל נישט צוריק קיין קראָקע: דאָרט האָט ער אַ שם פֿון אַ נגיד, אין דער אמתן אָבער האָט ער מער נישט קיין געלט; וויל ער דעריבער בעסער פֿאַרקויפֿן זיין הויז, געבן אַ העלפֿט דעם איידעם (מסתמא אויף קעסט ביי אים), מאַכן אַ ביסל געלט אויך פֿון אַנדערע זאַכן און אַריבערלאָרן ווייניגן אין לובלין. ער בעט דעם זון אויך זיך אַריבער-צוציען קיין לובלין, כדי ער זאָל אים האָבן לעבן זיך.

2. די בריוו 3-5 דרייען זיך אַרום דער פערזאָן פֿון באַקאנטן מדדכי מייזל (1528-1601)¹³ פֿון פראַג, זיין פֿרוי פֿרומעט און זייער משפּחה-קרין. דער בריוו 3 איז אַדרעסירט „לניסי...היקר מרדכי... אונ' צו מיינר הערציגן ליבן שוועגערין... פֿרומעט"; אונטערגעשריבן איז ער פֿון „מאיר בן צבי"-משמעות דער זעלביקער, וואָס ווערט אין בריוו 2 דערמאָנט ווי „מאיר הירש קאפּשט"¹⁴ און וואָס איז געווען דער שווער פֿון שמואל בן אליהו מייזל, דעם שרייבער פֿון די בריוו 4-5. שמואל מייזל איז געווען אַ זון פֿון מרדכי מייזלס ברודער אליהו¹⁵ וואָס איז, ווי ס'זעט אויס אומגעקומען, פֿל קידוש-השם (ער הייסט אומעטום „הקדוש"), און אין מרדכי מייזלס צוואה איז ער און נאָך איינער אַ שמואל מ. (א זון פֿון מרדכי מייזלס אַ צווייטן ברודער) באַשטימט געוואָרן פֿאַר די הויפט-יורשים¹⁶ שמואל בן אליהו איז קאָנטיק אויפֿגעוואַקסן ביי מרדכי מ. מחמת ער רופֿט אים אָן (אין בריוו 5) „דודי ואבֿי"; קשה איז נאָך, פֿאַר וואָס ער רופֿט אָן פֿרומעט מ. - שוועגערין. אַקעגן לאָזט זיך די קרובֿ-השאַפֿט מיט דעם שוואַגער לייזער (בריוו 4) לייכטער דערקלערן. הגם דאָ איז אויך ניט אַלץ פֿאַרשטענדלעך: לייזער איז דער מאַן פֿון שמואל מ. שוועסטער (אויך פֿרומעט) און אויפֿן אַדרעס הייסט ער „חתן משה רופֿא" און נישט חתן אליהו מייזל. ס'זעט אָבער אויס, אַז שמואל מייזלס מוטער האָט

Letter 2 from Cracow to Prague: Eliezer ben Moyshe to Moyshe ben Eliezer

Eliezer ben Moyshe = Eliezer ben Moyshe Marfshik Shlith (Maravtshik)

Mordekhai Mayzel (1528-1601) of Prague & his wife Frumet

Letter 3: Meir ben Tsvi to Mordekhai & Frumet

Letter 4 + 5: Samuel ben Elihu Mayzel, son of Mordekhai Mayzel's brother Elihu

11 מיטן זעלביקן שליח זינען, ווי ס'זעט אויס, אויך געשיקט געוואָרן די בריוו פֿון דער צווייטער גרופּע.

12 אויספירלעכער זע אונטן אונדזער הערה צום סוף פֿון בריוו 2, אויך צום בריוו 5.

13 זיין מצבה זע ג' ער, ג' 16.

14 ס'קאָן זיין, אַז ער איז אידענטיש מיט „מאיר בן צבי ו־ל הנקרא הירש קאפּא", וואָס איז געשטאָרבן

אין פראַג שניי (ג' ער, ו' 9, ג' 22).

15 אליהו מייזל איז אַדוואַי אידענטיש מיטן „הקדוש ר' אליהו מייזל", וואָס די מצבות פֿון זינע טעכטער זינען פֿאַרשייבנט ביי הַאָק (מצבות קיץ פראַג, 207), תגם דאָרט איז דערמאָנט אַ טעכטער פֿרידל און שמואל בן אליהו מייזלס מוטער האָט אויך געהייסן פֿרידל (בריוו 4); די טעכטער פֿרידל איז אָבער משמעות געהען פֿון אַן אַנדער פֿרוי.

עם-
אָג
צלט
אַז
אַנט
דאָ
כער
אזוי
זיין
אין
מען
יש,

ריוו
אין
רוק
יידן

2-
מ"ח
אַשר
און
זינע
זער,
יודך
און
זיך
נייס
די
ריוו
איז

אין
האָט
בן

יענע
(19)
היסן
אין

נאך אַמאָל חתונה געהאַט מיט משה רופא און די פֿרוי פֿון לייזער איז געווען שמואלס אַ שוועסטער נאָר פֿון דער מוטערס צד.¹⁷

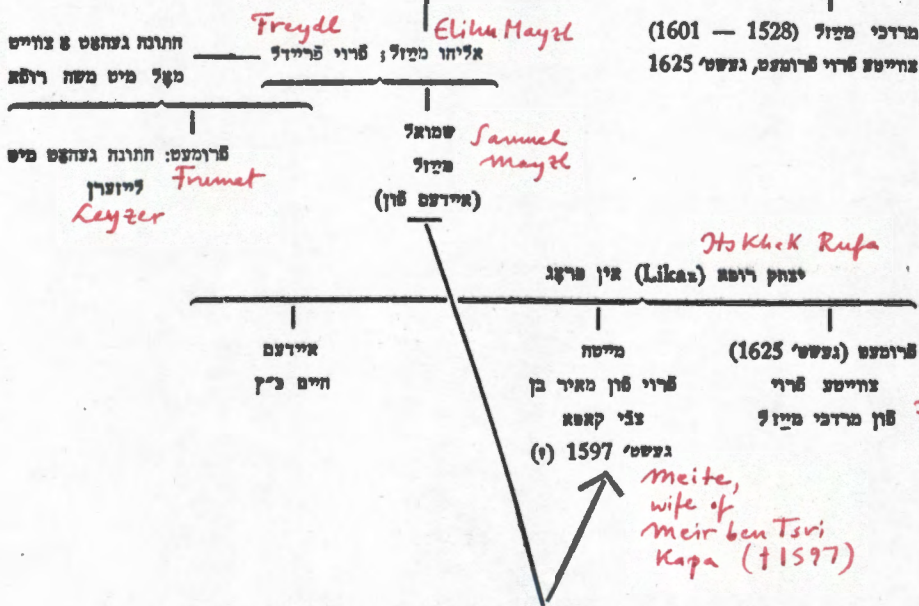
אין די 3 בריוו 3—5 ווערן דערציילט פרטים וועגן דער מגפה, וועגן די הוצאות, וואָס מ'האָט געהאַט ביים אַנטלויפֿן, און וועגן דעם האַנדל מיט פּראָג. ביידע, ס׳מאיר בן צבי און ס׳שמואל מייזל, שרייבן, אַז אויב די מגפה וועט נישט אַזוי גיך אויסהערן, וועלן זיי אַריבערלאָרן קיין פּראָג, און אַזוי איז עס משמעות טאַקע געשען. מאיר בן צבי וווינט, ווי ס'זעט אויס, אין פּראָג און שמואל מייזלען טרעפֿט מען אין די שפּעטערדיקע יאָרן אויך אין פּראָג, וווּ ער איז געווען אַ בעל-הבית פֿון אַ הויז.

3. די בריוו 6—7 זיינען אַדרעסירט צו די קראַקעווער פרנסים און מנהיגים אַברהם מייזל,¹⁸ יוסף פֿיגלש¹⁹ און אַנד', וואָס זיינען געווען אַנטלאָפֿן קיין פּלקיש. בריוו 6 איז געשריבן אויך פֿון אַ פרנס אַדער אַזוי אַ קהלשן עסקן, וואָס איז געבליבן אין קראַקע, בכל אופן איז ער געשריבן אין אַ חרשן טאָן צו די פרנסים. קודם כל איז ער מוידע, ווי עס שטייט מיטן ענין אתרוגים (ס'האָט דאָך געהאַלטן פֿאַר טופות), דערנאָך טיילט ער מיט אַ פֿאַר פרטים וועגן דעם מצב אין קראַקע און בעט, אַז מען זאָל זיך מיישט זיין, וווּ נעמט מען געלט אויף די קהלשע הצטרפות אין אַזאַ שווערער צייט.

Letters to
Abraham Mayzel,
Joseph Figls

16 די משפּחה-קירובשאַפט פֿון די אין די בריוו דערמאָנטע קרובים פֿון מרדכי און פֿרומעט מייזל פֿאָרן זיך גרעניש אַזוי צוזאַמענשטעלן:

2nd marriage
with Mayshe Rufe

Mordakhe's Mayzel
(1528-1601)
2nd wife Freydl +1625

Freydl (wife of
Mordakhe's)

Meite,
wife of
Meir ben Tsvi
Kapa (1597)

17 זע 1893, MGWJ, י 144.

18 אברהם מייזל איז אין יאר 1583 געחתמעט ווי אַ פֿרנס פֿון קראַקע, און אין 1595 געלייגט ער זיך צווישן די פרנסים, וואָס האָבן צונויפֿגעשטעלט די תקנות פֿון דער קהילה (בג"ט ב"א, 87, 258; ו' ע"ט, ש"ס י, לקורות חיהורים בווילן וביחוד בקראקא, 1918, י 81; אויך אין זיינע קדמוניות משנסאחר ישנים, י 19, 23).

19 יוסף ב"ר הן המכונה יוסף פֿיגלש (ויגלש) איז געווען פֿרנס אין קראַקע (געשטאָרבן ש"א). ער האָט אויך אונטערשטיצט די אויסגאָבע פֿון חומשים מיטן פֿירוש הרמב"ן, וואָס איז אַרויס אין קראַקע שמה. די אויסשריפט פֿון זיין מצבה איז אָנגעדרוקט ב"ר יעב"ר ג' לחות זכרון, 1897, י 42; זע אויך ו' ע"ט ש"ס י, תולדות ישראל החכמה, ו' 2, י 16, 33; פֿרי יב"ר ג', תולדות הדפוס העברי בולגריה, י 10—11.

1601

אין אן אנדער טאָן איז געשריבן דער ברייו 7 צו די זעלביקע פרנסים.²⁰ דאָס איז אַ ברייו פון די שמשים און פון שרייבער (סעקרעטאַר) אין דער קהלה. מ'רעדט דאָ מיט גוטן און מיט ביזן, ווייך און שאַרף. שוין אין אָנהייב ליינענען מיר: „ליבן רבותי וואס זולן מיר אייך פיל שרייבן אונ' גאר הויך דערמאנען. מיר בעטן אייך למען רחמי וחסידי השי'... ווייטער רעכענען זיי אויס, וואָס מ'האַט אַלץ אויסצושטיין אין קראַקע און וויפיל געלט מ'דאַרף, און בעטן, אַז מ'זאָל זען צושיקן געלט און זיך באַמיען ביים סטאַראַסטע (וואָס איז אויך געווען אַוועק פֿון קראַקע), אַז מ'זאָל די יידן היטן און באַשיצן, און גלייך שרייבן זיי שוין אין אַ האַרבן טאָן, אַז באַס מען וועט גאַרנישט טון, וועלן זיי אויך אַוועק און איבערלאָזן די קהילה אויף גאַטס באַראַט. הגם דער דאָזיקער ברייו איז איינגעטלעך אַ גאַנץ אַדער האַלב אַפֿיציעלער, איז ער פֿיל מיט אָפּגעריסענע זאַצן—מען פֿילט אין אים די אויפֿרעגונג פֿון די שרייבער: „זולן מיר אייך שרייבן ווי עשׂ היא שטיט. השי' געב דו עשׂ זול בעשר גין. עשׂ גיט ווילד דורך אנדער, און אַ פּועל-יוצא פֿון דער אויפֿרעגונג זינען אַוודאי אויך די סטאַראַשונקעס און שאַרפֿע ווערטער קעגן די פרנסים, אַנדערש וואָלטן זיך די שמשים ניט דערלויבט אַזוי צו ריידן צו די ראַשי-קהלה.

4

די פֿאַרם און דער סטיל פֿון די ברייו און אַדערסן זינען אין אַלגעמיין די זעלביקע, ווי אין די באַקאַנטע פּראָגער ברייו פֿון 1619. מען געפֿינט דאָ די זעלביקע פּאַראַלעלן צו די דייטשע ברייו פֿון יענער צייט, און די דערקלערונגען, וואָס זינען געמאַכט געוואָרן אין דער אויסגאַבע פֿון לאַנדוי-וואַכשטיין, קאָנען אין אַ סך פרטים אויך גילטן פֿאַר אונדזערע ברייו. אויך דאָ הייבט מען אָן מיט דעם טראַדיציאָנעלן העברעישן „שלום...“ אַזוי און מען פֿאַרענדיקט מיט „ממני...“ אינטערעסאַנט איז אָבער, אַז אין אַ ברייו, וואָס איז געשריבן צו אַ מאַן און פֿרוי צוזאַמען, איז פֿאַראַן אויסער אַ העברעישער אויך אַ יידישער איינגאַנגס-זאַץ: „לשנה טובה תכתב... גיסי... מרדכי יצ'ו און צו מיינער הערציגן ליבן שווערין...“ (בריו 3).

אויך די אַנדערע זאַצן, וואָס זינען געווען אָנגענומען אינעם יידישן ברייו-סטיל, זינען דאָ נישט קיין סך אַנדערש, ווי אין די פּראָגער ברייו, הגם מיר געפֿינען דאָ אַ פֿאַר אַנדערע וואַריאַציעס. אויך שפּראַכלעך (ובנוגע די דייטשע און העברעישע עלעמענטן) און אַרטאָגראַפֿיש איז פֿאַראַן אַן ענלעכקייט מיט די פּראָגער ברייו, גאַר דער פּראָצענט פֿון די העברעישע ווערטער איז דאָ אַ ביסל גרעסער ווי אין יענע. דאָ ווי דאָרט זינען אַלס פֿאַראַן פֿעלערן ביים שרייבן די העברעישע ווערטער, וואָס ווערן דאָס רובֿ געשריבן פֿאַנעטיש; אַזוי צ״ב: סופת (סופות), סיבת (סיבות), מלחמי (מלחמה), שבועת (שבועות), ירושי (ירושלם) און אַנד' און דאָ ווי דאָרט איז פֿאַראַן אַן אונטערשייד אין דער אַרטאָגראַפֿיע (און שפּראַך) צווישן איין שרייבער און דעם אַנדערן, אָבער פונקט ווי אין די פּראָגער לאָזט זיך אויך דאָ אויסגעפֿינען דאָס שותפותדיקע אין אַלע ברייו. עס וואָלט געווען אַן אינטערעסאַנטע אויפֿגאַבע צו פֿאַרגלייכן שפּראַכלעך אונדזערע ברייו מיט די פּראָגער פֿון 1619, פֿון איין זייט, און מיט די תקנות פֿון קראַקע פֿון 1595²¹—פֿון דער אַנדערער. אָבער די „היסטאָרישע שרייבטן“ זינען נישט דער פֿלאַך פֿאַר פֿילאָלאָגישע פֿאַרשונגען. מיר מוזן זיך דעריבער ביים אַפּדורקן די ברייו באַנוגענען גאַר מיט אַזעלכע באַמערקונגען, וואָס זינען גייטיק כדי צו פֿאַרשטיין דעם טעקסט, און דאָס איבעריקע איבערלאָזן פֿאַר אונדזערע פֿילאָלאָגן. די ווערטער אין טעקסט, וואָס

²⁰ דער ברייו איז אַן אַ דאָס, אָבער ער איז קאָנטיק געשריבן אין די זעלביקע טעג ווי דער ברייו 6.

²¹ אָפּגעזיכערט פֿון ב. ז. ז. אַן אין Jahrbuch der Jüdisch-Literarischen Gesellschaft X, 1912 (=5673), p. 296—360.

מ'האָט נישט געקענט דעשיפֿירן (א טייל פֿון די בריוו איז אָפּגעריבן פֿון אַלטקייט אַזו"וו), האָבן מיר באַצייכנט מיט דריי פֿונקטן; ווערטער, וווּ מיר זינגען נישט געווען אין גאַנצן זיכער, — מיט אַ פֿרעגזייכן; מיר האָבן אויך צוגעגעבן פֿון זיך אָפּשטעל-צייכנס. אין די הערות צום טעקסט האָבן מיר דערקלערט די העברעישע ראַשי-תיבות, וואָס פֿלעגן אַזוי אָפט באַנוצט ווערן, און די שווערערע יידישע אויסדרוקן פֿון יענער צייט און אויך אָנגעוויזן די נייטיקע ביבליאָגראַפֿיע.

באַנוצטע אָפּקירצונגען.

M. Bałaban, Dzieje Żydów w Krakowie i na Kazimierzu = באַלאַבאָן (1912 קראָקע) 1304–1655, I.

Deutsches Wörterbuch von Jak. u. Wilh. Grimm = דוּ"ב

Koppelman Lieben, Gal-Ed, Grabinschriften des Prager = גל עד israelit. alten Friedhofs (1856 פראָג).

S. Hock, Die Familien Prags, hrsg. von D. Kaufmann = האָק (פֿרעסבורג 1892).

Jüd. Privatbriefe aus dem J. 1619, hrsg. von A. Landau = ל.וו. und B. Wachstein (וויין-לייפציג 1911).

A. Landau, Die Sprache der Memoiren = לאַנדאָו-ג.

Glückels von Hammeln: in „Mitteilungen der Gesellschaft für jüd. Volkskunde“, VII, 1901, № 1.

מה"ד = מיטלהויכדייטש.

נה"ד = ניהויכדייטש.

Monatsschrift f. Geschichte und Wissenschaft des = MGWJ Judentums.

I

אַשר הורוויץ פֿון פראָג צו משה ב' אליעזר אין קראָקע

[21×33 סימ].

- 1 של"ש לאהובי היקר והנעלה בכל מעלה לשם ולתהלה
- 2 כהר"ר משה יצ"ו מבריאותינו בכלל ופרט מבריאות בתך שתי' [חיה]
- 3 תהא לך מכושר וכה"ג ממך בל יחסר. ר"ד ווישט דו איך
- 4 אייער כתבים מקבל האב גיוועזין משליח גוי היום יום
- 5 א' כ"ו ימ' [נס] לחדש אלול אונ' האב דען שליח נישט פֿונג וועלין
- 6 ממשיך זיין אונ' האב אין נאך ביום הנ"ל אב גיפערטוגט.
- 7 קאן משיג זיין ווען איר סאר מיין כתב מקבל העט
- 8 גיוועזין, דו איך אייך גשיקט האב ג"כ משליח אחר העט מיר

1 של"ש = שלום לך שלום.

2 יצ"ו = ישמרתו צורו וגואלו. וועגן דעם אַדרעסאָט משה זע חפֿטער.

3 וכה"ג = וכחאי גוונא, ר"ד = ראשית דבר.

6 ממשיך זמן = אויפהאַלטן.

7 פֿאַר = פֿריער וואָרן אין די פראָגער בריוו הערט באַנוצט מיטן זעלבן באַטייט; העט = העלפט.

8 ג"כ = גם נון.

- 1 נישט מיט אַיין שלײַח גיוועזן. תאמין לײ האב מיך גיסערסט
- 2 עז ווערט גישעהן (?) האב אייך פאר אויך גשריבן לאז אייך
- 3 ווישין ווידר. ווער ווייט אדב (אוב, אב?) מיין כתב אייך גיווארדין
- 4 איז. נון לאז אייך ווישין בראש וואז בלנגין איז אייער רינד
- 5 לעדר לאז אייך ווישין האב דיא ת״ו וואיל אן גיווארדין
- 6 האב זי געבן צו זהוב (?) ...אייך ווער זי בקומן אי״ה
- 7 תוך ג׳ שבועות מיום הנ״ל האב זי ר׳ אהרן פולק פון קופט
- 8 האב זי זונשט נישט אן ווערדין קענן. אייך די עלנט הייט
- 9 האב איך פון קופט בעד ר׳ שאק וחצי כ״א (?) להר״ר יוסא חתן
- 10 ר׳ שמואל ולהר״ר טודריס חתן אברהם כץ... די מעות האף
- 11 איך אייך צו בקומן אי״ה מיום הנ״ל תוך ב׳ שבועות. די
- 12 שטרות האב אייך מיר לאשין: צושרייבן מטעמ׳ן (כמוס׳ן). מיר
- 13 אז איך די מעות בקומן ווער וויל איך תכף ומיד אי״ה
- 14 אב צאלין מין וואז בלנגין איז די משכנות מפרושין מיין.
- 15 שטיר האט מן מוזן ארויש געבן, דאז חדר יר״ה האט דער פיר
- 16 ערב גיוועזן. נון לאז אייך ווישין דו איך
- 17 נישט האב וועלן אב לאשין עד דו מירש ת״ו ווידר בקומן
- 18 האבין. האב זונשט גיהט אברהם שיקליר ג״כ דער פיר ערב מוזין
- 19 ויין האט זונשט פיל וועלן אן היבון בקיצור מיר האבנש ת״ו
- 20 ווידר בקומן אונ׳ ער האט דער צו איין גויפה איין גנומן מחדר
- 21 יר״ה. מן האט מיט גוטין ניקס בקומן קענין פון אים אבר
- 22 עז איז דורך קיינס ר״ה גישעהן דאז השתדלות אונ׳ איך בין זער
- 23 געך דרויף גיוועזן מטעם אז אייך ג״כ ידוע איז וואז איין
- 24 וויילי אן שטיט זויא בלייבט עז וואיל איין זויא
- 25 שנית לאז אייך ווישין דו ר׳ פתחי (ה) בסוד גיזאגט האט דו אייער

אָפּו״ם,
י׳ן גאַנצן
אין די
גאַנצן
אין אויך

M
I, 1304-
D
K
israelit.
S.
רג (1892)
Ji
und B.
A
G
Volkski

M.
Judentu

- 1 נישט מיט אַיין שלײַח גיוועזן—נישט געשיקט א שלײַח מיוחד, גיסערסט—מורא געהאַט.
- 3 גיווארדין—באַקומען; מה״ד, הערט באַנוצט אויך אין די פראַגער בריח און אין דעםע בריח
(זע לענדרי—חאטשטיין, ו' 132).
- 4 חאז בלנגין—חאטשטיין, וועגן (אויך אין די פראַגער בריח, לענדרי—חאטשטיין, 117).
- 5 ת״ו—תיבה ומיד; חאטשטיין אן גיווארדין—גוט פאַרקויפֿט (אן הערדין) איז נישט חיי אין חתנישקן
יידיש אָנזערן—פאַרלירן און חיי אין די פראַגער בריח (דאָרט, ו' 115), נאָר באַטמט: אַחצקעבן.
- 6 הער—העל; אי״ה—אם ירצה השם.
- 7 פולק—פּאַלעק.
- 8 זונשט—אַנדערש; עלנט הייט—הירשעל, elen, elend פֿונעם סלאַווישן חירש [חירש, 406 III], חירש—חויט, לעל (אויך חירש אין נח״ד).
- 9 שאַק—60 מטבעות, געוויינטלעך די קלענסטע (זע: ח, 129); כ״א—פֿל אחד.
- 10 איינער ר׳ יעקב ב״ר אַברהם פֿ״ץ (געשטאָרבן ש״ס) איז פֿאַרצייכנט ב״ה חאָק, ו' 175.
- 14 מין—מער, חתער (ח, 127)
- 15 חדר—רעגירונגס-קאָמער; יר״ה—ירושלם.
- 20 גויפה—פֿאַרזאָרף.
- 21 ניקס—באַרישט (לענדרי—ג, 58)
- 22 ר״ה—ראש-חקה (ו)
- 23 פתחי—אַלער אידענטיש מיט פתחי הסוד, חאטשטיין איז געשטאָרבן כ״ה טבת ש״ס אין פראַג (לג״ד
90 ער, 77, גומ׳ 152, זע אויך דעםע אָפּטיילונג, ו' 63).

אָפּט.

1 דוקס אן ראשי'נסן איין אב זאג בריב גשריבן האט זויא
2 האב מוזין איין בוסלי פליישגיר דרויף זיין דו דאז משכון
3 ווידר קומן איז ב'ד של אברהם הנ"ל וד"ל. נון וואו בלנגין איז
4 פון דען אנדרן משכון לאז אייך ווישין, דו ער נאך ניט קומן
5 איז האב אין נאך ניט גיזעהן ווערט ער קומן וויל אים וואל
6 ווישין תשובה צו געבן. אי"ה דרפט דא ערפור גאר ניקס צו זארגין.
7 וגם ער דען חוב מר' זעליק וויל זי וואל אי"ה מסלק זיין. וואו
8 בלנגין איז פון דאז עסק מר' חיים ברנדייש זויא לאז איך אייך
9 ווישין דו איך צו מיר גיטאן האב אונ' מיט אים גירעט האב זויא
10 האט ער מיר קיין תשובה קענין פון אים ברענגין האט וואל
11 תשובה געבין אליין קיין תשובה מסמיק'הו, זויא בין איך לע"פ
12 מיט ר' טעזי (ז) גנגין אונ' מיט אים גירעט האב ע"י דברים צו אים
13 קומן בין, דו ער ניקס גימערקט האט נון בקיצור האט אונש תשובה
14 געבין. אונ' האטש אין איין לאנג באנק גיווארפן אונ' וויל
15 מיך ממשיך זיין דרום זייט ווישין וואו איר הלט דער מיט דו איר
16 אייך ניט לאשין זאלט ממשיך זיין אין קיין אופן דען צו איז
17 קיין ממש דראן. מענין של ר' יעקב האב איך אייך פאר אויך
18 גשריבין. מענין של אשת יונה טרית (ז) איך ראט אייך כלל ניט צו
19 דען שידוך, געב וואל איין גרוישין סך. תאמין לי האב בכל
20 יכולתי גיטאן וואו איך האב קענין טאן האב דען שליח ניט גי.
21 דארפט אויף הלטיין איך האב לאנג וואל גיווישט וואו איך הלט איך
22 האבש פאר לאנג גיטאן דאז מיין וואו איר גמיינט האט דו איכש
23 איצונדר טאן זאל. תאמין לי ווער וואו אן דען ענייני'נסן גוועזן
24 וועלט איך לאנג איין שליח מיוחד גישיקט האבין, גלייך ווען איין ספק
25 ווער בייא אייך העט מיכש דאך גימעכטיג'נסן אויף איין ספק אבר
26 איך האב שון לאנג גיווישט וואו איך מיט אין הלט. דרום ליבר ר'
27 משה זיכט ער אייך אונ' לאט אייך די ענייני'נסן גאר ניט זוימן אונ'
28 טוט יוא וד"ל וואו איר טאן זאלט. אליין ווער גוט ווען איר וואו
29 טאן ווערט אז מיר קיין ספק איז זויא לאטש איין וויילי בסוד
30 בלייבן מטעמי'נסן ונמוקי'נסן... אונ' טוט יוא ניט אנדרש. איך הלט איר
31 קענט מיך וואל דו איכש מיט איין איטלכין גאנץ מין וכ"ש מיט

- 1 אן=צו.
- 2 איין בוסלי פליישגיר=א ביסל פליישקער
- 3 וד"ל=ודי לעצין, ודי להכימא.
- 6 דא ערפור=דעריבער.
- 8 חיים ברנדייש=פארשטייער און דיין אין פראנק, זיכער אירענטיש מיט Joachim ב', וועט אי:
געזעצט אויף מרדכי מזילס צוואה פון 1601; זע MGWJ, 1893, 35, 89; ה פ, 53.
- 9 מיר=באלד.
- 11 לע"פ=לעת עתה.
- 12 ע"י=על ידי.
- 26 אין=אים.
- 27 זיכט ער=זעט פאר, גיט אכטונג.
- 28 יוא=יא.
- 31 וכ"ש=וכל שכן.

- 1 אייך ומי יתן איך קענט אייך פיל אוישריכטן וועלט מיך ווארליך
- 2 נישט שפארין אז איך עד השת'וא גיטאן האב אליין ווייט איך נישט אנדרש
- 3 צו שרייבן אונ' טוט וואו איר זאלט טאן. וואו בלנגין איז מחמת ר'
- 4 משה מקאלי מיא העט איר מיר גיפאלגט ווער אייך נישט גישט... איך
- 5 האב וועלין האבין דו ר' זעליג מרלא אייך זאל ערב זיין דער פיר
- 6 אדר ער זאל די מעו'נת אויש ליגן זויא זאלט איר אים ערב זיין זויא
- 7 ווער אייער חשבון וואל גוט גבליבן וויא וואל דו צו בייא מיר נאך
- 8 קיין ספק איז נאך דוא ווער צו איין וודאי גיוועזן. ליפמן גיטיך
- 9 איז מיט ר' חיים ברנדייש קען ק"ק אוישטיליץ גיצויגן וויל
- 10 דאך מיט זיין קרובים רידן דער פון, אבר וד"ל. דענקט ווארליך
- 11 דראן נישט דרום טוט לפי חכמת'ך אונ' וויא אייך אייער פאטר ראט. דאז
- 12 כתב אז איר מיר שיק מלעמבורג איך האב מיט ר' מיכל נאך נישט גירעט
- 13 דען איך האב דען שליח נישט אויף הלטין וועלין זיין הלבין. דאז ענק [?]
- 14 קאן איך מיט פייבשלי וואל נאך שרייבן אונ' וואו אן אין בלנגין
- 15 זיין ווערט מוז ער קען ק"ק פוזנא שרייבן דרום חאב איך דען שליח
- 16 בחינם נישט וועלין לאשן וורטין... מין זעכט
- 17 ווערט איר וואו מעו'נת האבין, זויא קופט אייך וואו באק פעל אדר
- 18 עלינט הייט דו מיר אייער הוצא'נות ווידר גיווינן קענט נייארט קופט
- 19 נישט איין זויא אז פאר. תאמין לי העט איך במזל נישט איין זויא אן
- 20 גיטראפין העט זער איבל גיהנדליט, מן האט מיר דאז קרן נישט וועלין
- 21 דרום געבין. דרום זעכט אייך בעשיר פור. וואו בלנגין איז ברנדיילי
- 22 לעבן דרעט איר גאר ניקש צו זארגן פיר איר קענט משיג זיין זי וויל
- 23 אייך נישט הער האבין ווערט מטי וואו אבגין וויל איר נאך וואו ליי.
- 24 אן. ר' זעליג וויל נאך סוכ'נות אויך קען קראקא. מין לאז איך אייך ווי.
- 25 שין דו ר' חיים כ"ץ הער קומן איז נאך זיין ירושה מחמותו אונ'
- 26 האט מיט מיר גירעט, דו איך אייך שרייב מחמת אחות אשתו די ער פאר גיהט
- 27 ביתו של חנן ריוזש מדרעזינץ ער מיינט גיוויש ווילש מוצא מכוח אל הפועל
- 28 זיין. שט ניקש דו איך אייך שרייבן דער פון דו איר פון אליין ווישין זאלט.
- 29 וואו בלנגין איז די חומש'ים [?] מהרמב"ן זי טרפין היא נישט איין זויא פיל גשטין
- 30 אז דארטין קענט איר צו נישט בולד בקומן זויא לאטש לע"ע בלייבן. זעכט אויב

- 1 אוישריכטן = אויסלירן; הערט באנוצט אויך ביי גליקל פון האמעלן (זע לענדויג, ז' 59).
- 4 קאלי מיא = Kolomea אין גאליציע.
- 5 זעליג מרלא = ביי ה' ק, ז' 198 זינען לארצייכנט צוויי זעליק מ.
- 8 דוא = דא.
- 9 אוישטיליץ = אשער Austerlitz.
- 13 זיין הלבין = פון זינטהעגן.
- 15 קען = קיין.
- 16 זעכט = זעט (אין עלטערן יידיש אָלט באנוצט די פאָרם מיט „כ“, צוויי אויך אין „שמואל-בוך“.
- באוועל 1612; זאך = ער האָט געזען).
- 17 באק פעל = באַקפֿעל; עלינט הייט = הירשפֿעל (זע אויבן).
- 19 זוי אז פאר = צוויי הי פריער (זעגן „אז“ זע: ז' 115—116).
- 23 אבגין = לעלין.
- 25 חיים כ"ץ = שחאָנער פון פֿרימעט מייזל און מאיר בן צבי דעם שרייבער פון בריח 3.
- 29 חומש מיט פירוש הרמב"ן, אָגענדורקט אין קראקא ווינטער שמ"ח; גשטין = קאָסטן.

1 איר מיר חלק משייג (ז) של ראש (ז) וח' (וחלק ז) פון א"ח בקומן קענט וויא קומט אין. איז
2 מיר פ' לארין גיווארדין. מין וייט גיבעטין בלנגין איז מין זאך (ז) הלבין
3 פון דען שיף (ז) אויב אירש דער פארשין קענט וגם ביפעלטש אייערין פאטר ווען
4 ער איר ניט זוא ווערט דו ער ממרשה איינס במקומי זיין מעכט וועלט אים
5 אויף כ"ד... שיקין דו צו מיר איין מאלט גיצאלט ווער איר ווישט צו האט
6 מיר מחליף משכורת עשרת מוני' (ז) גיוועזין. וייט גיבעטין דו מירש אייער
7 פאטר מוחל איז קאן איך היא פיל דען אייערין ווידר טאן ווילש טאן.
8 דען בריב געבט אויך אן טוט איין מצוה איך האבש מיט דען שליח בסוד גי.
9 הלטין אונ' האב אימש פ' באטין נאך קודם אז ער צו מיר קומן איז וויא
10 איז די גנץ קהילה פול גיוועזין דו איך איין שליח מיוחד האב פון איין
11 וויא וואל דו איכש גילייקניט האב איר העט אימש דארטין זאלין פ' ביטין.
12 ואין להאריך רק חיים ושלום (ז) ממני אהובך אשר בן לא"א חוקי' (ז) סג"ל
13 הורוין ותאמר שלום לאביך הישיש ולגיסך ש"ב שלום (ז) ... רב.
14 האלץ וויל איך קויפן א"ה אונ' דו מייד וויל איך איין דינגין. ווערטש
15 די ניט זיין וועלן מיר זעהן נאך איין אנדריי. מין האב איך פ' געשין צו
16 שרייבן וואו צו גישטנדין האט השתדלות מפריטשין מיינשטער דו איר ניט
17 זאלט מייני צו העט זער פיל גישטנדין ער האט אן דאז חדר זופלצירט וויא
18 ער איין העט נון מין אז מ' שאק ריבת געבן פון איין זויאן קלינן סך מאחר
19 דער וויל אין דער קסר יר"ה העט אויף גיצויגן זויא וועלט ער קיין ריבית
20 געבן אונ' וועלט איין אויף דען מ' שאק צו צילין דו איר העט זאלין פ' לסי
21 חשבנו בקומן בערך ט"ו שאק זויא האבנש מיר ת"ו מוציא פון אים גיוועזין.
22 האט גישטנדין א' ליטרא פילפול וא' ליטרא אינבר ער האט זער מסרב גיוועזין
23 אן דען חדר יר"ה קענט משיג זיין מן האט אין מיט דען האלומפין פון שלאס
24 מוזן הולין אונ' בחרם גדול מוזן געבן ושלום (ז) שני' (ז).

[אויף דער צווייטער זייט:]

ל"ק קראקא

להנתן אל יד אהובי היקר והנעלה

בכל מצלה לשם ולתהלה כהר"ר

משה יצ"ו וימלא שלום שערך

י"ח"ל (ז) בנח"ש דר"ג וכגו' (ז)

מק"ק פראג

1 שלחן ערוך, איז א פאר מאל געדרוקט געווארן אין קראקע (ש"א, שליח, ש"מ); א"ח=ארח חיים.

3 ביפעלטש=זאגט אן.

4 ממרשה איינס... זיין=געבן איינס א פוח הרשאה.

6 מחליף משכורת עשרת מונים=אפגעגאנגען פיל מאל; בראשית 31,7.

12 לא"א=לאדוני אבי; סג"ל=סגן לוי. וועגן דעם שרייבער פונעם בריח זע אריינפיר.

13 ש"ב=שאר בשריו

14 א"ה=אם ירצה חשם; מיד=דינסטמאל.

16 גישטנדין=געקאסט.

17 וועלצירט=לוי supplyieren, בעטן, איינגעבן א בקשה.

24 הולין=ברענגען.

* וי"ל=וחרם לזרים; בנח"ש=בנידוי חרם שמתא; דר"ג=דרייט גרשום.

II

אליעזר בן משה [לייעזר מאַראַווטשיק] צו זמן זון משה -
פון טימבערג קיין פראַג

[31×22 ס"מ]

1 של'ו'ם לאה'ובין בני יקירי חביבי אשר נפשי קשורה בנפשו האלוף כהר"ר משה יצ'ו
2 וע"ש (?) בתך הקטנה שת'נחיה. ויל' דיר וואר שרייבן טעמי'ם ווארום איך דיר דעם שליח
3 שיק אורוך זאלש הערין פון אונזרין גזונד. ווען עש איז נאך דיין וועק ציהן
4 בעו"ה וילד גנגין באותו יום דו דוא בישט וועק גיצהן זיין שבעה מתים
5 גיוועזין דא זיין כמעט כ' עגלות ביום אחד אויז דער גס גנגין. בין נאך
6 דיר ה' ימים גבליבן האב ניט קינן אויז דער קהילה אונ' דער נאך אליין ב' ימים
7 נאך מיין ברוער מחמת האב ניט וועק קינר קהילה הלבן דער נאך טעם אחר
8 קאנשט גידענקין דו איך לעת עת'וה בעו"ה קיין שכחה האב בעולם. מיין קינדר זיין
9 נאך קליין השם ישמרם ווער ווייט אויב איך זיא דער לעב אויז צו געבן מיין
10 ...קענשט וואל נון בישט דוא לאורך ימים מיין שכחה אונ' אל מיין
11 תקוה אונ' בישט פון מיר גיצהין דו מיר אונזר לב ניט האבן מיט אנדער
12 אויז גירעט אונ' מיין אוישין ליגן העט דיר מגלה גיוועזין האב גימיינט אונ'
13 גיהפט דיר וואר העלפון צו ביי ורודין (?) אונ' צו בישטטין אונ' דיר אויך ניט
14 וועלין מצער זיין. אויך האב איך צו איין ווייך לב קאן ניט הרויש ריסן קיגן
15 דיר מיין לב אונ' דוא האשט אויך קיגן מיר ניש מגלה גיוועזין הן מיך מנחם
16 גיוועזין הן דיין עסקי'ם הלבן דא האב מיך ניט וועלין שפארין שליחות אויך
17 מיין זך שרייבן אונ' דיין זך לפי קט שכלי אויב דוא ווילש מיר וואלגין הרשות
18 בידך. דא האשט טעם של שליחות אויך גיב איך דעם שליח ג' זהו'ובים דא גיבט
19 מיר שמואל חתן מאיר הירש קאשטט איין זהב צו שטייאר, בי זהו'ובים בני ובניך מה
20 הוא. נון האב איך מקבל גיוועזין כתב מיט דעם שליח אז דוא האשט גשיקט
21 מקראקא לפראג אונ' וואו דיר זיין נאמן האט משיב גיוועזין איין
22 טייל פון בריב האב איך מיך משמח גיוועזין איין טייל בין איך מיך מצער. דיין
23 סחורה דו דיר דארטין איז ווער קפט גיווארין שמחתי דער נאך אנדרי עסקים וד'ל.
24 בין איך מיך מצער. איך שיק דיר דעם בריב וידר כאולי ווערט ער דיר ניץ
25 זיין. נון קאן איך משיג זיין דו דוא ווינג וריינט האשט צו פראג וד'ל בפרט
26 זיא זאלין וריינט זיין. נון שרייב איך מיין דעה גנץ אונ' אז איין פאטר זאל
27 איין קינד ראטין דו דיר ניט גוט איז נאך טויג (?) צו פראג צו בייוויסן זאל דיר
28 שרייבן ניט טעמי'ם טעמי'ם זיין פיל, בישט קלוג גינגין דרום שרייב איך דיר
29 וואל גשט (?) איז גוט איז ניט ח"ו גירעפן (?) דו איך דיר גיראטין האב איך מיין
30 אבר ווערשט מיר וואלגין, שידוכי'ם מין דעם לענד ווער מאג דו בעו"ה אויז איז
31 אין כמעט אין גנצין לענד קראקא לבוב פוזין ושאר מקומות איז ומיז (?) אן שטער האבן

2 וע"ש = ועם שלום ו וואר = פאר, צוערשט.

4 בעו"ה = בעחנותינו הרבים.

5 גס = יידישער קווארטאל אין קומיר.

7 הלבן = צוליב, וועגן.

19 געמיינט שמואל מזול, דעם כריסטער פון בריה 4 און 5.

21 געמיינט ברייו גומער 1.

23 דער קפט = פארקויפט.

24 ניץ זיין = צו גיין קומען.

26 אז = ווי (ז 5. ה. 115).

1 האשט ח'ו ניש צו איילין. מיין דעה טראגט אויב אויז אליין חיתוני'ם] הן מלבווב
2 הן מלאדמר ניש דרויש ווערט איז ניש אויז צו שלאגין מקאליש. דאז קול דו מן
3 רעט אין בו ממש, זונשט קיין חידוש?] בעולם, אויך שרייב איך דיר שורש דו
4 איך דער נאך ויל שרייבן דו עוד היום מיין דעה איז גנץ צו לובלין צו
5 וואגן דא איז אלש ניש ניש צו קראק'נא] וד'ל דו מן להכעיס דעם וד'ל דא האשטו מיין
6 דעה חיתונים הלבן. זונשט דיין עסק'נים] דייכט מיך אזו וויא וואל בישט קלוג
7 גינג וד'ל. בראש אכט אונ' טרעט דו דא רעכט פטור בישט פון דיין דוקס
8 אויך ווער שטיא אן דיין חבר שרייבן עש טוט פון נישט. דרום ליבר זון למען
9 השם קום אויז דעם ערבות וד'ל וויא דא קאנשט הזהר הזהר. זונשט דיין מחיה
10 שטעל אז דאז דיין אויף רבית האשט ווען גלייך דיא רוחים היץ נישט אזו
11 זיין דאך שטעלט דו דא לידג בישט ביו גאט העלפט דיר וידר למנוחה למז'ט.
12 דיין אפרופס'נים] הלבן דייכט מיך אז דא אויך רעכט שטעלט אונ' דיר ביזארגט דו
13 דא נישט דרפסט ויל חשבון געבן אויב דא וועק קענשט לטובה דו דא נישט אן גי-
14 בונדין בישט אונ' אלש גשריפלך נעמסט אין זעליכן זכין מוז מן זיך רעכט ביווארן
15 וד'ל. מיט ר' משה קלמייא נעם אלש לויטר גשריבן אונ' גחתמיט הוצאות בעדים
16 עש טוט פון נימן [נימץ?] קשה להוציא גפטר שפט איז אויז בעו'לעם. גיא צו ראשי'נים]
נעם עש על
17 הויקת ברשות ראשי'נים] אונ' נעם עש פון זיא גשריבן מוז ער דירש וידר געבן.
18 לוש דיר נישט איין מיט חברות צו דער צייט כלל וכלל ווער העלט דיר מיט דעם עולם
19 ועוד היום מיט זיין וריינטין תעלה בעדניה סגיד ליה. שמעון קרינדליש ווייט
20 נישט אויב ערש היץ ווערט ציהן לפראג לוש דיר הויקת געבן על עיכוב פירעון רע-
21 כן אלי הוצאות וואז דרויף איז גנגין בפרט וואז דא הוצאה מזומן האשט געבן איז
22 בילך הויקת [ו' 2] כללא דמלת'נא] בקיצור מיך דייכט דיין בלייבן איז נישט. דרום מוז דא איש
23 טון וויא איך דיר גשריבן האב. דרום וואלג עש ווערט אין דעם לנד ת"ו גוט ווערין
24 ווען שלום אונ' גונד ווערט זיין אי"ה. דרום ליבר זון וואלג דיין אלטין פאטר.
25 מיין זך וויא וואל איך דיר ווערליך נישט גערין שרייב דער פון אורוך בין דיר נישט
26 גערין מצער דאז אנדר דו דא נישט מיינשט ח'ו בין... אויף דיר ח'ו... צו
27 זיין זונדר אליין הכריח ברענגט מיך דער צו ועוד וועמן האב איך מיין אז דיר
28 אז דיר וואר גשריבן האב דער מיר גיטרייען קאן ראטין אדר העלפין דען [ו] דיר. דא
29 ווייטשט דו זיין אייטל שונא'נים] אז איך בין וועק גיצוהן מיט ד' [ו] ילדי' האב ווערליך
30 נישט על [אש?] גיהט על פיזר מיון מס געבן ושאר הוצאות האב מוזן חמיר' דוד' [ו] זהו [ביים]
31 געבן. ליבר זון דא ווייטשט דו איך בין בילאדין מיט ילדי'נים] גאט בהיט זיא דיא

6 דייכט מיך = דוכט זיך מיר (זע 5. ה. ו' 120).

10 חייץ = איצט, די עקערם חייץ טרעטט מען אויך אין די פראגער בריח. כאטש אין דער הויפטזאך
דערט דאָרט געשריבן איצונג, איצונדער אפ'וה. (זע 5. ה. ו' 125; זע אויך „פילאָסאָפיע שרייבן“
ב' I, ו' 361).

11 למז'ט = למזל טוב.

16 גימץ = קיינער; אויך ביי גלייך פון האמלען, זע לענדוי-ג, ו' 58; געטרעטט = *govaterschaft* =
קונטערשעפט, פרייגערשעפט (דח"ב I, IV, ו' 4676).

19 תעלה בעירניה סגיד ליה = עאר דעם פוקס צו זיין ציט-בוק זיך; מגילה ס"ג, ע"ב.

22 בילך = מח"ד: *billiche*, באמת, לויטן רין.

25 ווערליך = הארליך, באמת (אויך אין די פראגער בריח).

26 דאז אנדר = צוהיינט.

2) אייטל = לויטער; וועק גיצוהן = אהעק געקארן; צי'הן אויך אין די פראגער בריח מיטן בעטייט
„עקער“ (5. ה. ו' 133).

- 1 ויל מוזין האבן ווען איך דער גיב מיך נישט גערין. דער צולם מיינט איך בין
2 נאך ווער מיג אונ' מיין ווייב גיט היץ למיט אויף דער צייט
3 דא גיבט מיר דער אויר גנץ דאז נך ח'ו מוז מיך בער'ה גשטין
4 ב' מאות דוא ווישט גיט וואו ווער איין אויף רור בער'ה איז גיוועזין אין ג'
5 ימים מין אז ב מאות עגלות זיין גנגין אויז דער גס איז אויז גנגין איין
6 כרוז ממלך יר'ה דו קיין יהודי זאל אין מקום אויר הלכן אזו (?) האט מן פון
7 איקליכר פֿור סך חשוב מוזן געבן אונ' ווא איינר האט אויז גריכט האט
8 גרוש געלט געטנדין גאט ית' (ברך) זאל ווייטער הלפֿין כרחמיו. איך בין גיצוהן
9 אין איין שטעטל ז' מייל פון קראק'וא היישט טמברניג איז קרוב להגר. זיינן
10 גיט זיר זיכר האט מיון אזו זיין האב גאט ית' (ברך) גדנקט. ר' מאיר הירש קאפסט
11 גזינד אויך זלמן אפֿלר מיט זיין גזינד זונשט אנדרי בעלי בתים] בערך
12 ט'ו. נתן כץ אח של געציל אויך איז אים נפטר גיווארין איין קינד האט
13 זיך וועק גיצוהן פֿון אונש פֿל' ד' שבועת. אין מיין הויז האב איך מיין
14 שוועסטער גיזעצט האב איר האלץ אונ' צירונג געבן בערך כ"ה (והובים?) בקיצר גשטיט
15 מיך ב מאות בין איך משער לפחות, גאט געב גזונד. נון ליבר זון ווייט איך
16 גיט אויז נאך איין. בין שולדיג, גיב רבית האב וואו חובות שטעקן היץ.
17 דרום האב איך מיין מוסכם לויטער ויל גיט וידר לקראק'וא ציהן אזו בלד אז
18 ער אויף הערט דער אויר אי"ה ויל איך מיין גרונם שיקן ללובלין אונ'
19 קובעה קוביעה דירה זיין בפרט איר ווייכ (?) די איז פגר אונ' ויל דאז הויז
20 צו קראק'וא ווער קליין דא הלט איך מן גיבט מיר ט'ו מאות דרום דא ויל איך דיא
21 חציה געבן לחתני יצחקל ווער זיין שולד וחצי מיר קאן איך וידר איין בעל
22 בית בלייבן אי"ה. קאן נאך ספר' (ס) תכשיטי' (ס) ווער קפין בעד ב מאות בלייב
23 איך איין בעל בית אונ' יצחקל ויל עש וואל אויך רייך אונ' ווער קיין
24 מענשין דערפין, אי"ה אזו איז מיין דעה לטובה גויש העלפט דיר גאט ית' (ברך)
25 אין דעם לנד צו איין חיתון. וילשטו בייא מיר וואנן איז מיר זיר ליב ווער
26 יוא דיינר גיט דערפין קראק'וא איז שווער איז איבר וז ווא וואל איך ת"ל
27 בין וואל גהלטיין אין דער קהילה איז אבר שווער. מיין וריינט ועלין פֿון

2 דער מיג=פֿארמעגלעך; למיט=למזל טוב.

3 גשטין=קאסטן.

4 דער=פֿער.

6 מלך, געמיינט זיגמונט III (1587-1632); מקום=שטאט (געמיינט קראקע).

7 איקליכר=איטלעכער, יעדער (אויך אין די פראגער בריה, 5. ה. 125).

9 טמברניג=Tymbarg—ליגט צווישן באָנניע און נאָוויטאָרג אין גאָליציע; הגר=אונגערן.

11 העגן נאָמען אפֿלר זע 5. ה. 2 אין B. Brann, Geschichte d. Juden in Schlesien, V, 1910, p. 185.

14 צירונג=מח"ד xeren, zern, עטן און טרינקען, פרנסה.

21 יצחקל—געמיינט יצחק בן נחום הורוויץ, האָט איז געווען דער אירעם פֿון אליעזר מאָרעוועשיק.
יצחק הורוויץ איז געווען פרנס אין קראקע און האָט זיך באַטייליקט אלס קראַקעווער פֿאַרשטייער אין זיצונגען
פֿון הער אַרבע אַרצות (אונטערזעריבן לובלין, תמוז 1621 אין 27 סענו 1627), געשטאַרבן י"ז שבט 1631
אין חין. זע: „ספר חיובל לטוקלוב", 254; ח"א כ"ט י"ן Inschriften des alten Judenfriedhofes
in Wien, p. 156—157; העגן דער משפּחה הורוויץ אין פראַג אין 16טן י"ה זע Zeitschrift f. Geschichte
d. Juden in d. Tschechoslowakei B. II, p. 225—226.

25 דער=העל.

26 ת"ל=תורה לאל.

1 מיר האבן איך האב גיט עש איז גיט אנדרש מיגלך ווען איך נייארט
2 איין קונה קריגט במהירות עש איז איין זך קאן גיט אנדרש זיין. לובלין
3 איז איין היפש ארט ווער געלט האט אונ' דרף גיט אויז דעם מקום צו קומן.
4 מי יתן דז דוא בייא מיר וואנשט ווער דיינר גיט דערפין אי"ה דוא האף
5 איך ווערשט רייך זיין יצחקל אויך איך ווער דיינר גיט דערפין
6 אי"ה ויל צו אנדר ברענגין ווען איך דאז בית ווער קף. בין נון קרנק
7 קאן גיט מיין מחיה מיט דרומל זוכין אונ' ח"ו איבל הערצין דער גיט מיט
8 זיין הנדלט דרום איז מיין מוסכם אוז לטובה. דרום ליבש קינד שיק איך
9 אויך דעם הלכין דעם שליח אויב דיר איין מגיעה ווער אין דעם לנד אז דוא
10 וואלשט מיין מיך ח"ו אויז צו הלטין אוז געבן דא שרייב איך דיר מיין
11 מוסכם דז איך אי"ה דיינר גיט ווער דערפין נ' 3 אי"ה אדרבה ראטין, העלפין
12 אונ' ווערין קיגן אפי'לען מיין רחל אויך מיט דער צייט הינ נעמן. דרום ליבש
13 קינד וואלג מיר אונ' שרייב מיר נון דיין מוסכם לויטר דער מענט קאן שרייבן.
14 מין אז ער צו איין וריינט קאן ריידן חי ה' בין איין ריבר גיט משקר
15 נאך המצאה ח"ו ווען ויל אייך לייבן וז אדר ליגן נור שרייבן נישט אל מיין
16 שמחה קאן צו לובלין אי"ה אויך איין גיערטיר מן זיין אי"ה אונ' מיין קינד
17 בשטטין אי"ה ערליך. דרום ליבש קינד וואלג מיר לוש פראג בלייבן. מה טוב
18 ומה נעי'ם שבת אחי'ם ומכ"ש אב ובנו אונ' שרייב אלש לויטר בשיידלך אונ'
19 תשובה על כל דיבר דיבר אונ' שרייב מיר גם הן שידך מלבד הן מלאדמר הן
20 מקאליש אונ' שרייב מיר דיין מעמד בכל דבר. ביט למען השם קום אויז דעם
21 ערבות של דוכס וד"ל וויא דוא קאנשט ושאר עניינ'ם דז דוא גיט אן גיבונדין
22 בישט כלל בכל דבר בעולם. הן מיט דיין מחיה הן מיט דיין עסקי'ם גיט לוש דיר
23 אן רידן זיין צו קראקא ויל לייט ווער גנגין ל"ע בר מנן ר' מענדל חנש איז
24 נפטר ניווארין באויר גאט ית'וברך יאמר לצרותינו די. זאג דיין וריינטין ר' פנחס
25 איז גצוהן היישט וויברשלב אויב זיא וועלין שרייבן ויל אים זונטיק נאך
26 סוכת אבגנין וז ווען ראשי'ם ומורי'ם צו אנדר ציהן קהילה הלטן ווערט ר' פנחס גויש
27 בייא מיר זיין. מיין גרום לאט דיר גרישן. ליבר זון בישט שולדיג דעם
28 שליח שליחות האב אים ט"ו גד'ול'ם געבן, שלאג אב פון זיין שכירות גיבשטו אים
29 וואז אויף שכירות שרייב מירש. ויש דז יום ראשון של ר"ה איז בלי'ה איין
30 גשטיגן איבר דער מויאר י"ב היידוקין האבן איין גיבראכן בייא הירש ר'
31 עקיבה אין גוועלב אונ' דיא לייט רינן אין הויז האבן מיון לייכטיג דער
32 צו העטין זיא גויש הורג גיוועזין דער נאך יכול להיות זיין מיר גיוועזין

1 נייארט=נאך—neuert (אויך אין די פראגער בריה 5.—ה. 128).

3 היפש=שיין.

7 דרומל=באזייכענונג פאר געלט-האנדל, זיך באשעפטיקן מיט לעבן געלט (זע 5.—ה. 120).

13 וואלג=פאלג.

15 ליגן=ליקע ען ?

17 בשטטין=חתונה מאכן, אויסגעבן (זע לענדוי—ג. 50).

18 ומכ"ש=ומעל שכן; בשידוך=גענוי, דיטלעך (5.—ה. 118).

23 דער גנגין=געשטארבן, דערט נאך איצט באנוצט אין דער חדר-שפראך (זע אויך: דח"ב, IIX, 398);

ל"ע=לא עלינו.

23 גדולים=גרשען.

29 ר"ה=ראש-השנה.

30 היידוק=הידוק=heiduk—סאלדאט, האָט שטאַמען פֿון אונגאַרן און פֿלעגן דינען אלס מאַרש בע די

מלכים אין אונגאַרן און פוילן.

- 1 דיא גנץ גס (ו) צו פלינדריין. שכיניזם] האבן עש גיהערט זיין בליילה
- 2 קומן על מבצר קאזמר האט מן ג' הורג גיוועזין עשרה זיין תפוס ווערין
- 3 האף איך אום הלל קומן אונ' ת'ו דיא גס בועצט וואל גאט ית'נברך] זאל ווייטער
- 4 העלפין ברחמיו וכו'. מפטיק הפעם, השם יצילך מכל רעה כה דברי אביך
- 5 הטרוד בכמה טרדת אליעזר בר משה ז"ל ושל' רב להגאון נ"י ר"מ הגאון
- 6 מהר"ר ליב יצ"ו ופרוש בגיני כל משפחתך שי' (חיה)
- 7 למען השם שרייב אלש דו איך דעש שליחות היך ניט אים זונשט טוא. ווייטשט וואל
- 8 בפרט היך קומט מיר איקליכר גראשין שווער אן דרום שרייב מיר אליש בשיידלך.
- 9 גריש מיר בריינדל לעב. איך שיק דיר דיין בריב קאן ניט גאר ווער שטין.

[אויף דער צווייטער זייט:]

ל"ק פראג

ליד בני יקירי ידיד נפשי
האלוף כהר"ר משה יצ"ו חתן (ו)
ליור מארפשיק מקראק'נא

וח"ל בחר"ג מ"ה
[וחרם לורים בחרם דרבינו גרשום מאור הגולה]
מכפר טמבורג ז' מיל
מקראק'נא י"א תשרי.

[בס דער זייט צוגעשריבן:]

קודם קריאת הכתב חן אותו
לעשן של מרה לבטל אויר
המצופש כאולי הלך
על קרוב (ו) אפשר: קברו.

5 חעגן דעם שרייבער פון דעם בריה זע אויבן; ר"מ=ריש מתיבתא.

6 מהר"ר=מורנו הרב רבי; ר' ליב=זיכער געמינט דעם באקאנטן מהר"ל מפראג, וואָס איז דעמאלט געווען רב אין פראָג.

• ליור [אליעזר] מארפשיק (Morawtschik=פון מערן); אַזעלכע זינגען געווען צוויי: איינער אין פראָג—אליעזר מארפשיק חורש; וואָס איז דאָרט געשטאָרבן שניט, און איינער—אן עסקן אָדער פּרנס אין פראָג, געשטאָרבן אין יאָר שניא (זע: גל עז, ז' 75; העסט שט ין, לתולדות ישראל וחכמיו, העלם 2, ז' 20). עס איז קלאָר, אז דאָ ווערט געמינט דער וואָס פון קראָקע—שוין דערפאר אליין, וואָס דער בריה איז פּרעסירט קיין פראָג. קשה איז נאָר, וואָס זאָל אין אַזעל באַשטימטן... בני... משה חתן ליור מארפשיק מקראק'; זיין זון משה איז דאָך, ווי מען זעט דאָס פון טעקסט פון בריה, געווען אן אלעמ אָדער גרוש און וואָס געזוכט אַ שידוך; אַחוץ דעם זינגען אַראָפּ אַנדערע באַהיטן, וואָס באַשטעטיקן, אז דער שרייבער פון דעם בריה איז געווען לייער מאַראַטשיק גולא (זע צ"ב בריה 5). ניט אַנדערש, אז דאָ איז אַטעוואַ און אָנשטאַט „חתן“ דאָרף מען לייענען „בן“ („בן ליור מאַראַטשיק“): דערמיט דערקלערט זיך אַסער, וואָס אַרין וואָרט „ליור“ שטייט ניט קיין שום טיטל, ווי געוויינטלעך, ווי צ"ב „רב“ אדו"ל, דער שרייבער וואָס געמינט זיך אליין. כּסחמא וואָס מען מער געקענט דעם זון לויטן אַטעוואַ ערס נאָמען.

III

מאיר בן צבי [מאיר הירש קאפישט] צו זיין שוועגער מרדכי מייזל
און שוועגערין פֿרומעט — פֿון טימבערג קיין פראג

[21×17 ס"מ].

- 1 לשנה טובה תכתב ונחתם לאהו'נבין גיסי היקר הנעלה בכל מיני
- 2 מעלה כמר מרדכי יצ"ו אונ' צו מיינער הערציגן ליבן שוועגערין דיא
- 3 פֿרום אונ' בידער אונ' קלוג מרת פֿרומיט שתי'נחיה אונ' צו אליים
- 4 וואש אייך ליב איז: איך לאז אייך ווישן אונזיר אליין גיזונט פֿיל מער
- 5 זולין מיר הערין פֿון אייך צו אליר שטונד: אם ערשטין ליבר שוואגיר
- 6 אונ ליבה שוועגירן נימט מיך וואגדיר דאז איר מיר צו גאר נישט
- 7 שרייבט איין זוא לנג אז איך בין פֿון פראג אונ' איך האב אייך
- 8 פֿיל מאלט גישרבן אונ' צו גאר קיין ענטפֿרט גיהאט. מיר מוזין זיך
- 9 גוט בפֿעלין אונ' צו פֿאר אן אויף דער צייט, ווייל דיא שוויגיר
- 10 איז בעו"ה ניפטר גיווארין. זא זולט איר יוא פייטה מיט דעם טרישטן
- 11 דו איר איר יוא שרייבט: ווייטער ליבר שוואגיר אונ' מיין ליבה
- 12 שוועגירן לאז איך אייך ווישן דו איך האב זולין פֿער יום טוב מיט
- 13 שמואל צו אייך קומין האב איך גאר גריכט גיהאט מיט סחורה אלייט האלביין
- 14 זוא הוט גוט יב"ש איין סיבה גישקט אויף איין געכנישע דען אור בעו"ה
- 15 הוט אין גיצינט אין י"ב בתים אין ג' ימי' אונ' פֿיל נפוש'ים
- 16 ניפטר גיווארין בעו"ה דו מיר האבין מוזין ביו"ם ב' קודם ר"ה
- 17 איין וועק פֿליהן אונ' דאש אונזר היגטר זיך לאשין מיט גרושן שאדין
- 18 אונ' געלט איבר געלט געבין דו מיר זיין בשלום איין וועק קומין:
- 19 זוא זיין מיר געצונגין אין איינס שטעטל ז' מיל פֿון קראקא אים גבירג
- 20 אויף אונגירן צו אונטיר איינס שר זיין אונטיר
- 21 ט"ו בעל בתים מיט אונש: מוז מיך גוט בפֿעלין. קומין פֿיל
- 22 סיבת אויף מיך פֿער איין יאר דיא מלחמי אונ' איצונדיר השם ישמרנו דער
- 23 אור קאשט מיר פֿיל געלט גוט געב גיארט גיזונט. איז צו פֿיל צו שרייבן
- 24 וואש מיר דער שרעק נישט האבין איין גנומין גוט זול זיין צארין אפֿ פֿון
- 25 פֿון אונז אונ' זול אונז בהיטין פֿער ביזן. דערמיט אנט פאנגט איין
- 26 גוטן סוכת פֿון מיר אייער שוועגיר מאיר בן לא"א צבי ז"ל, דער דא איז
- 27 אין גרושין זארגין, מייט אונ' דיא קינדיר לאזין אייך אליין זער גרישן

- 2 מרדכי=מרדכי מייזל פֿון פראג.
- 3 בידער=bider פֿארקירצטע פֿארט פֿון מיד biderbe, געמינט חיל, געטרע.
- 8 מאלט=מאל, העגן צוגעבן א ט' צו די הערטער זע: ל. XLII.
- 9 בפֿעלין=פֿעלעטרישען, סומך זמן, ווכן שר, פֿון מיד bevelen, bevelhen.
- 13 שמואל איז זיכער געמינט שמואל מייזל, דער שרייבער פֿון בריח 4 און 5.
- 14 יב"ש=יחברך שמו; בערה=בעהונותינו תרבינים; אור=אור.
- 15 נפוש'ים=[ם]=נפשות.
- 17 איין העק פֿליהן=העקליופֿן.
- 22 מלחמי=מלחמה, געמינט זיכער די מלחמה, העק איז אויסגעבראכן אין 1587 נאך דעם, הי זיגמונט פֿון שווערן איז אויסגעוויילט געווארן פֿאר א פֿוילישן קיניג, מצד דעם צווייטן קענידזשט, מעקסי. יליאן און זינע אנהענגער און העק העקט געלירט צו א בפֿעלעטרוג פֿון קראקע (העגן דעם הערט אויך דערציילט אין דער הקדמה צום חומש, העק איז פֿרויס אין קראקע אין יאר שמי'ה).
- 26 לא"א=לאדוני אבי; העגן דעם שרייבער פֿונעם בריח זע אויבן.

- 1 אונ' מייטע לאז דיך בעטין דו וואלשט אויך איין אכטונק האבין אוב איר מוכט
- 2 וואש פון איר לאטיר אדר מוטיר קומין אדר דא שוויג
- 3 העט איר וואש צוואי גיטאן דו זולשט אירש בהאלטין. דען נון הוט הער
- 4 גישרבן וויא אונזיר שוואגיר מה'רר חיים איז היין גיצוגין אונ' וויל
- 5 די ירושי טיילן. בקיצר לאז עס דיר באלדין זיין. גריש אל אונזיר שוועגיר
- 6 פון מיינע וועגין.

[אויף דער אנדער זייט:]

ל'ק'ק פראג
צו הנד מיינר ליבן
שוועגירן מרת פֿרומיט שתי
מעיר סינבורג.

IV

שמואל מייזל צו זיין שוואַגער לייזער, שוועסטער פֿרומעט
און מוטער—פֿון טימבערג קיין פראַג

[21×33 ס"מ]

- 7 של'ב לאהו'בין גיסי היקר והמשכיל איש ירא אלו'ק'ים] כמר לזיר יצ"ו
- 8 ולאחותי הצנועה והחסידה מרת פֿרומט שתי'נחיה) ולאמי מורתי הצנועה והחסידה
- 9 מרת פֿריידל שתי'נחיה)
- 10 אירשטליך ווישט אונזר אלן גיוונט פיל טויזנט מאל זולט איר
- 11 זיין צו אליר שטונט. ווייטער ליבר שוואגער אונ' ליבה מעם דו מיך
- 12 גרוש וואונדער נעמט פֿון ענק דו עץ מיר נישט הוט מיט דיון שליח
- 13 גישריבן נון שיק איך ענק דיון שליח מיוחד דו עץ זולט
- 14 ווישן וואו מיר זיין. ח' ימ'וס] קודם ר"ה הוט זיך בעו"ה ל"ע אוויר
- 15 אן גיהובן צו קראקא. דא האב איך בידיעה גיהט צו פֿליהן קען
- 16 פראג זא איז בעו"ה דער אוויר אז איין געך קומן אונ' הוט
- 17 אין ג' ימ'וס] י"ב בתי'וס] אן גיצונד אונ' כמה וכמה נפשות גישטורבן.
- 18 דא האבן מיר זיך דער גיניט אונ' גרושי בהלות גיהט מן
- 19 הוט זיך גיפֿרכט פֿר איין לייף ח"ו דען אונטער יהוד'וס] איז
- 20 אוויר גיוועזן אונ' אין דא שטאט ניט. הוט זיך קיין יהודי
- 21 ניט טערין ווייזן אין דא שטאט נאך אויף דען פֿעלד פֿר היידיקין
- 22 הובן אלש נידר גישלאגן. דא זענן מיר גיפֿלעהן ד' ימ'וס] קודם ר"ה
- 23 אונטער איינע פֿריץ אן דא אונגריש גירעניץ אין איינע דארף

4 העגן דעם דערמאנטן חיים זע בריה 1.

7 של'ב—שלום וברכה; העגן דעם פֿערעטאט זע פֿרייגפֿיר.

11 מעם=מוטער (9. ה. 27).

12 העגן, ענק' אין, עץ' פֿג' 9. ה. XLIII.

14 ר"ה=ראש-חשנה; בער"ה=בערנותינו ורגנים; ל"ע=לא עלינו.

15 פֿליהן=ענטלויפֿן; קען=קיין.

16 געך=מה'ד gache, נה'ד gähe פֿלוצלונג; gähe gache פֿדער gäch—פֿעידעמיע (רוח'ב, VI.

1144).

18 גיניט=צרות חשבן, זיין פֿין נויט (זע פֿענדוי, ג. 52; 9. ה. 122).

19 איין לייף=צוועטענדיק, פֿגפֿטל אויף יודן (זע 9. ה. 120; העט שט'ן, לחילוק ישראל

חקטיו בפֿולין, 18—19).

1 הייטש טינבורק ד' מייל פון קראקא עס מהר"ר מאיר אונ' מהר"ר
2 לייזר מארף שיק אונ' זישט מין בעל בתי' אונ' הוב מוזן אל
3 דאז מיין הינטיר מיך לאזן פיל חובות בייא יהודי' אונ' גוי' אונ'
4 להבדיל אונ' מיין סחורה אין געוועלע גילאשין. הוב שון
5 גיהט גיקאפט ד' מאות זעמיש דיא ליגן מיר אין גיוועלע
6 זונשט ווער איך קען פראג פון היגן גיצונגן זא הויף איך
7 השי"ת ווערט בלד בעשיר מכן דו איך ווער קעגן מיין סחורה
8 פ' קאפן אונ' ענק קעגן צו פרידן שטעלין וויא וואל איך הוב
9 ענקר סחורה שיר נאך גאר וואו איך הוב פ' קאפט האב איך מוזן
10 פ' לירן דארן אונ' פ' בארגט. קאן איצונדר פון נימיצין גישט
11 גיצאלט קריגן הוב אלש מוזן הינטיר מיך לאזן. גוט ווייט וויא
12 עש ווערט מיר מיט דען חובות גין. מער אז ד' מאות ביי יהודי' אונ'
13 אונ' גוי' אונ' להבדיל הוב אין דען וועזן פון נימיצין גישט קעגן קריגן
14 זונשט ווער איך... דיגן גיוועזן אבר אז איין בלד אז שי"ת
15 ווערטש גוט מכן, זא וויל אי"ה דיגן זיין אונ' ענק צו פרידן שטעלין.
16 נון וואו אן בילאנגן איז מיין שוועהר הוט זיך אך גישקט גיהט איין
17 ניין צו ציהן הוט וואל מאה זהובי' אונ' בייא אנדר גיהט הוט איך אונ'
18 שמואל וז וועלן געבן זא הוט ער אך גילעוהן איין הער אונ' פ' פ' פ' פ'
19 צערט אלש וואו ער בייא דער זילן הוט. אז איר וואל ווייטש וויא
20 עש אין אוויר צו גיט אבר אז שי"ת גוט ווערט מכן וויל ער זעהן
21 אונ' וויל ענק צופרידן שטעלין. זולט ער ח"ו אין העמד בלייבן ווער
22 קאן פ' זעלכי סיבות דו אור בלעלינג זול ויך איין זא גרושיר אוויר דער
23 הייבן. זונשט ווייט איך קיין חידוש גיט צו שרייבן וועדר. דער מלך יר"ה
24 איז אס ר"ה פון קראקא וועק גיצונגן דען דער אוויר ל"ע דער היבט זיך
25 אין דיא שטאט זער. אן דרום ליבר שוואגר שרייבט איר יא בריב
26 ווידר אונ' שרייב מיר אב איך זול היא בלייבן צו טינבורק אודר זול
27 מיט מינע ווייב איין ניין קומן אונ' רייד. מיט דען פ'ערטן אונ' פ'רומט
28 דארויט דען מיר ליגן היא אים ישוב אונ' צערין אין אייטיל מורא. עש
29 איז אן דיא אונגריש גירעניק הוב מער אז מאה זהובי' אונ' פ' טון זינטיר
30 איך בין פון פראג קומן. מן הוט מיך גיט וועלין לאשין וועקציהן
31 הוב מוזן ד' זהובי' אונ'... געבן אביוני' אונ'. ואין להאריך רק חיי' אונ' ושלום יסמו
32 פ' כה חפץ ומעתיר ממני גיסיך שמואל בן הקדוש ר' אליה ז"ל הנקרא

1 מאיר איז געמינט פ'דאי פ'ן פ'נדרער מאיר, גישט זמן שווער.

2 זעגן לייזר מארשטיק זע אויבן, בריח 2, הערה.

3 אל דאז מיין—פ'לץ פ'קט איז מ'קנט, מכן פ'ערמעגן.

7 ווער—העל.

9 גאר—אין גאנצן.

10 נימיץ—קיינער, נימיצין—פ'ן קיינעם גיט (זע 5.—ה., 125; פ'נדר—ג., 58).

14 שי"ת—השם יתברך.

16 אך—אויך; גישקט—צוגעגרייט.

22 אור בלעלינג—פ'לוצלונג.

24 ל"ע—פ'לע.

27 פ'ערטן און פ'רומט—געמינט מ'רדכי און פ'רומעט מ'זל.

29 זינטיר—זינט (אויך אין די פ'רעגער בריח: 7.—ה., 130).

- 1 מיזל גרישט מיר דיא מעם אונ' גיסי יצחק אונ' רייצל אונ' יוטלע לעבן
 2 אונ אל אים הויז. זאגט דער מעם הר"ר אליה איז אן גיפלעהן.
 3 נכתב יר[ום] א' י"א תשרי שמ"ט,
 [אויף דער גנדער זייט]

פראג דק"ק
 ליד אהר'נבין גיסי היקר
 והמשכיל כמר ליור
 חתן משה רופא* יצ"ו
 וח"ל בנחש דר"ג
 [וחרם לזרים בנידוי חרם שמתא דרבינו גרשום]
 מכמר טינבורק

V

שמואל מייזל צו זיין פעטער מרדכי מייזל — פון טימבערג קיין פראג

[32x21 ס"מ]

- 4 של"ב לאהר'נבין דודי ואבי היקר והנעלה בכל מיני מעלה הראש והקצין כמ"ר
 5 מרדכי יצ"ו ולאשתך הצנועה והחסידה מרת פֿרומט שת' וחי[ה]. אירשטליך
 6 ווישט אונזר אליין גיוונט פיל טויזנט מאל זולט איר זיין
 7 צו אליר שטונט. ווייטער ליבר פעטער אונ' שוועגרין דא שיק איך
 8 ענק דען שליח מיוחד דו עץ זולט ווישן וואו מיר זיין. ח' ימיו[ם]
 9 קודם ר"ה הוט בעו"ה ל"ע אוויר אן גיהובן צו קראקא דא האב איך
 10 בידיעה גיהט צו פליהן קען פראג זא איז בעו"ה דער אוויר
 11 ל"ע אז איין געץ קומן אונ' הוט אין ג' ימיו י"ב בתי[ום] אן גיצינד
 12 אונ' כמה וכמה נפשות גישטורבן. דא האבן מיר זיך זער גיניט
 13 אונ' גרושי בהלות גיהט מן הוט זיך גיפֿרכט פֿר איין לייף ח"ו
 14 דען אונטר יהודי איז אוויר גיוועזן אונ' אונטר גוי' ניט הוט זיך קיין יהודי ניט
 15 טערין וויין אין דיא שטאט נוך אויף דען
 16 פעלד פֿר היידיקין הובן אלש נידר גישלאגן. דא זענען מיר גיפלוגן
 17 ד' ימיו[ם] קודם ר"ה אונזריך וועגן מיט איין ד' וועגן מיט איין ננדר הובן היידיקין
 18 אונש דען וועג פֿר שטעלט. גישטיט אונש אליין וואל מ' זהובי[ום] איין
 19 זא זענן מיר בשלום קומן הער קען טינבורק אונטר איינס פֿריץ ליגט
 20 אן דיא אונגריש גירעניץ ג' מייל פֿון צאנז ו' מייל פֿון קראקא אונ'
 21 הוב דאז מיין אליש צו קראקא גילאשין אין מיין גיוועלעב. איך ווער גערין
 22 קען פראג גיצוגן הוב קיין חברותה גיהט הוט זיך קיין יהודי ניט טערין
 23 וויין. זא זענן מיר גיפלעהן מיט מהר"ר מאיר אונ' מיט ר' ליור מארפֿשיק
 24 אונ' וישט מין בעל בתי[ום] קען טינבורק. דרום שיק איך אונ' ר' ליור
 25 ענק דען שליח. דו עץ ווערט ווישן וואו מיר זיין. זא ליגן מיר היא אונ'
 26 צערין איך וועלט גוט איך ווער צו פראג מיט מיינס ווייב דען מיר ליגן

י אינער משה רופא אין פראג איז דערמאנט ב" ח א ק. 342.

4 של"ב=שלום וזכרה.

5 געמיינט מרדכי מייזל פֿון פראג.

17 גישטיט=געקאסט.

23 פֿונדענען זעט מען, צו ליור, דער שרייבער פֿון בריח 2, איז געווען ליזער מארפֿשיק (מאָראַווטשיק).

- 1 דא היא אין גיבעריג אין גרושה מורה. דער מלך איז וועק גיצונג פון
- 2 קראקא קען וורשא זא איז דאז גאנץ לנד פול היידיקין. דרום ליבר פערט
- 3 אונ' שוועגרינ שרייבט אונש ווידר בריב מיט דען שלית אונ' אוב ח'ו דער
- 4 אוויר מעכט לאנג גיווערין זא וועלט איך מיך איין ניין ציהן דרום זעכט
- 5 אונ' שרייבט מיר וויא איך אים טון זול ואין להאריך רק חיי'ום] ושל'ום]
- 6 יסימו לך כה חסך ומעתיר ממני אחיך שמואל בן הקדוש ר' אליה ז"ל
- 7 הנקרא מייזל. גרישט מיר יוסף ואשתו אונ' נחום כץ אונ' מאנוש אונ'
- 8 אביגדור אונ' אל אים הויו נכתב יר'ום] א' י"א תשרי ש"מ.

[אויף דער אנדער זייט:]

ל"ק"ק פראג
ליד אהובי דודי היקר
והמשכיל כמ"ר מרדכי
מייזל יצו
וחל בנחש דרג
מכמר טינבורק

VI

שמואל בן יחיאל פון קראקע צו די קראקעווער פרנסים,
וואס זינען אנטלאפן קיין עלקיש

[20X21 ס"ם]

- 9 שלום אהו'ובי] היקר המרומ'ום] האלף מהר"ר אברהם י"ץ והיקר המרומ'ום] כמ"ר יוסף
- 10 יצ'ו וכאל"ש כאשר בחבת... האתרוג'ום] דע'... אותם אנשי'ום] דהיינו האתרוג'ום]
- 11 קבלו מ' זהו'ובים] ממש בן אחיו של ר' מאיר הק' ונתנו למשכון האתרוג'ום]
- 12 באופן שלא ימכור לשום אדם בעולם רק מה לצדקה והאתרוג'ום] וועלן זעלבערט
- 13 ציען לכל הקהילות וישובי'ום]. דרום קאן מן נימענטן שיקן בלי רצונם. המשכונ'ות]
- 14 של ווייבלשן זיין ניט גילושט ווארן. אהו'ובי] כמ"ר יוסף וואז איר מיר
- 15 גישריבן הבט מחמת ליור ווייבילש א' יום קודם מיר אויער בריב גיווארדן
- 16 איז איז ער שון וועק גיצאגן, אויער הויו איז ת"ל ביזווארט הש"י הילף
- 17 ווייטער. מיר זיין איין ווייל אין גרושר מור'וה] גיוועזן ח'ו מחמ'ות] היידקן
- 18 דעש הלבן ליל ראשונ'וה] של ר"ה האבן היידקין איין גישטיקן לבית של
- 19 הירש חתן ר' עקיבה אונ' האבן דאז גיוועלב אויף גיבראכן. דיא בבית זיין
- 20 גיוועזן האבן זעלבער לויכטן מוזן וכהנה רבו'ות] מיר האבן זארג גיהט
- 21 אנדרי היידקין העטן... מיט זיא גיהט ח'ו... מן האט אותן גולג'ום]

- 4 גיווערן=געדויערן; זעכט=זעט.
- 9 אברהם [ממזל], זע ארימגלייך; י"ץ=ישמרהו צורו; יוסף [ויגלש אדער פייגלש], זע ארימגלייך.
- 10 וכאל"ש=וכל אשר להם שלום.
- 13 נימענטן=niemanden=קינעם ניט.
- 14 גילושט=געלייזט, אויסגעלייזט.
- 15 ליור ווייבילש=געמינט, המנחיג אליעזר בר' יעקב המכונה ר' ליור פייגלש, איז געווען א גבאי.
- צדקה און געשטארבן ש"ג (זע וועט ש"י, לתולדות ישראל וחכמיו, ח' 2, ז' 26—27); גיווארדן=בקומען (ז. ח' 132).
- 16 ת"ל=תורה לאל; ביזווארט=אפגעזיגט, זיכער (ז. ח' 118).
- 17 מור'וה], אייגנטלעך; מורא, אבער די מחברים פון די בריה האבן געוויינטלעך געשריבן מורה מיט א ח'.

1 גתפסת ד' זיין לאלק'נים] נהרוג גיווארדן, ג' זיין נאך תפוס. די גזלה זאל ווי.
 2 דר ווערן. הסטרסט'וא] מקראקא אויך הוושניק האבן כתבי'נס] געבן איז לדעתי נימר
 3 צו ביזארגן. מן הלט גרושא שמירה דהיינו שומרי'נס] בראש יודי'נס] ולהבדיל
 4 גוי'נס] מקאזמר צו'וד] ה' שומרי'נס] מבראטמיסטר. עש גישטעט ממון רב דיא הוצאה בכאן
 5 זיא איז גרוש. כבר ידוע לכם דער עולם טאר ניט אין מקו'נס] קראק' ג"כ למקום
 6 קאזמיר גין אזוי האט מן אויז גירופט בשם המלך יר"ה. דער עולם שרייט
 7 ... זיילן זיא נעמן. דאז רחמנות איז גרוש מלכד אנדריא הוצאת. אות'נס] מעות
 8 דאז מן האט בכאן גילאשן על גולגולת כמו מעלתו מהר"ר אברהם אונ' אנדריא
 9 ווערט אלז ניט קלעקן דהיינו ניט גינגן זיין. דרום זאלט מן זעהן דו
 10 ת"ו ערער מויכטן קומן ראשי'נס] ומנהיגי קהילה יצ"ו זיילט עיצה הלטן
 11 מה לעשות מן קאן זיילך עסקי'נס] לא ע"י דברי'נס] או ע"י כתבי'נס] אויז ריכטן ודי
 12 בזה. של"ש אהר'נס] במ"ר דוד יצ"ו דע מ"ד מיר אויער בריב קומן איז שלחתי
 13 שליח מיוחד לר' נתן. השיב וז"ל ער ווער לע"ע טרוד אויך זיילט קיין אונ-
 14 רעכט גישעהן אונ' דאז בריבל גיהלטן דו איך וז] אין זיין בריב גילעקט הבט
 15 דהיינו אני ח"מ איך שרייב ענק ש"ו דרום רק כתב אחר דו מן לע"ע ניט גערן
 16 כתבי'נס] מקבל איז. הש"י יקרב אותנו לטובה יחד לחיים ולשלום] ולשמחה ולש-
 17 שון אמן אף שאין משיבי'נס] על הקלקלה] עש שטיט בער"ה ניט וואל לע"ע ב"מ
 18 השם יתב'נס] ברחמי ירחם עלינו ועל כל עמו ישראל ויאמר למלאך הרף ידך כבקשת
 19 אהובכם שמעון בהר"ר יחיאל זלה"ה.
 יר'נס] ב' י"ב תשרי.
 20 של'נס] אהר'נס] מחות'נס] גני] המרומ'נס] דרשן הגדול מהר"ר ישראל יצ"ו וכאל"ש
 21 יקבל אלף שלומי'נס] ממשה גיסך יצ"ו ביקש ממני שאכתב לכ"ת אם יצטרך
 22 אשתו או כבודך בעצמו איזה זיהו'נס] רצוני לשלוח לכם עי'מ'נס] ושל'נס]...
 23 שהשל'נס]... אהוב'נס] שמעון.

[אויף דער אנדער זייט:]

לק"ק עלקיש

ליד אהובי ראשי ומנהיגי

הקהלה יצו בראש היקר

האלוף והמשכיל המרומ'נס] מהר"ר אברהם יצו

ושני לו היקר והמשכיל המרומ'נס]

כמר יוסף יצו

ולא לזולתם

מק"ק קראקא

1 גתפסת=אויגעזעצט אין תפיסה, ארעסטירט.

5 ג"כ=גם ען.

10 ת"ו=הינף ומיד.

11 ע"י=על ידי.

12 של"ש=שלום שלום.

13 וז"ל=זוה לשוני; לע"ע=לעת עתה.

15 ח"מ=חתום משא.

17 ב"מ=בר מן.

20 וכאל"ש=ובל אשר לו שלום.

21 לכ"ת=לכבוד תורת.

ח'סמח'א'א'א'א'א'א'א'א'א'א'א'א'א'א'א'א'א'א'א'A

VII

די קהילה-שמשנים און קהילה-שרייבער פון קראקע צו די זעלביקע פרנסים

[21×31 ז"מ]

1 אלקי'נס יענה את שלומכ'נס אד"ש נבונ'נס וקצינ'נס היקרי'נס בראש מהר"ר אברהם י"ץ
2 והקצין כמ' עזרא י"ץ והנעלה'נס כמ' יוסף ויגלש י"ץ וכל הנלוים עליכ'נס שלו'נס.
3 ליבן רבותי וואש זולן מיר אייך פיל שרייבן אונ' גאָר הוך דער מאנין. מיר
4 בעטין אייך למען רחמי וחסדי הש"י זולט גאט אן זעהן אונ' זולט דער צו טון
5 בפרט זולט זעהן דו אויב עש מויגליך איז דו איר זולט צו דעם סטרוסטי ציהן
6 קען דער לנץ קרון אונ' זולט מאכין דו ער שרייבט דען עירוני'נס מקראקא
7 הן דען עירוני'נס מקאזמר הן דען פאר סטרוסטי הייני לאנווניצקי דו ער רייט
8 אויף דש ראט הויז. יענקיל איז אן צו דער לנץ קרון, מען קאן זיך אבר נישט
9 אויף אין וער לושן, דען ער איז ל"ע נישט בקו הבריאות. דרום זיכט הש"י אן דו
10 איר צו אנגדר קומט אירגנץ וואו דו עץ דרויש עצה הלט. אן מוטט איר העלפן
11 מיט געלט עש קומט בעו"ה אויף די צדקה לייט די מען נישט גיזוכט העט, דו עש
12 גאט דער באַרים, בפרט ווייל נימנץ טאר אין די שטאט טאר גין, די הוצאות זיין
13 בעו"ה צו פיל מן הוצאות קברני'נס בר מינן הוצאות שומרי'נס גוים, הוצאות'נס שומרי'נס
14 יהודי'נס להבדיל הוצאות עניים די זיין בעו"ה נישט צו שרייבן דרום זיכט גאט
15 אן אונ' הילפסט מיט אליין זאכין די דא צו העלפן זיין. זיכט שיקט צו צייטן די
16 איר ווישט דו זי פון קהל י"ץ זיין דו זי אן העלפן. איר ווישט וואלד דו איר
17 הוט מיט אונש קיינים קיין אורט'נס גימאכט, נאר בלייבן מיר פון הש"י וועגן
18 אונ וואגין זיך אין אין זילכן פליער אונ' פלאם אונ' אין זילכן סכנות הש"י
19 זול שומר ישראל זיין, וואו נישט ח"ו דא ווישט דו מיר אן וועלן וועק לויפן
20 אונ' וועלן ווייטער נישט אייערי הייזר היטן, הן אין דער גש הן אין דעם מקו'נס
21 דען עש טאר קיין יהודי נישט אין דש מקום: דרום זיכט גאט ית"ש אן אונ'
22 הילפסט ראטין. איר ווישט זייט אל איין וועק גילופן אונ' די הכרזות אלי
23 וואלד גיווישט די מען ווערט טון. אונ' הוט אלי מיט אנגדר נישט גיטון
24 נייארט'נס איין וועק צו לויפן אונ' די קהילה יצ"ו אוו על קרן צבי גילושן
25 פשיטא עש זיין פיל אוגטר קהל יצ"ו די זיך וער ענטוורן זיין נישט גין
26 אבר דוך איר הוט גיזעהן וויא די זאך הוט גיהט איין גישטאלט דרום זיכט
27 על כל פני'נס דו איר זיכט אודר זעלבירט צום סטרוסטי צו ציהן אודר מאכין איין
28 יום וואו מן צו אנגדר קעם אונ' דו ער שרייב בריב צום מקו'נס הייני לעירוני
29 מקראקא הן לעירוני מקאזמר הן צו לאנווניצקי, בפרט דו ער אויף דש ראט
30 הויז רייט. ולאשר ת"ל אתם חכמי'נס ונבונ'נס זיכט זייט נושא ונותן אונ'

1-2 זעגן אברהם מיזל און יוסף פליגלש זע אריינפיר.

6 קען=קין; לנץ קרון=Landskron—נישט חזט פון קראקע.

8 אשור אידענטיש מיטן פרנס יעקב (אדער יעקב), וואס איז אונטערגעשריבן אויף די תקנות פון 1595;
גלייך צו ש"י: קדמוניות מונקסאט יסנים, ו' 23, אויך: דברים עתיקים, קראקע 1900, ו' 24, אויך:
תולדות ישראל וחכמי כולין, ח' 2, ו' 10-11, ב' 8 א' 8, Dziale Żydów w Krakowie, רעגיסטער
אונטער Ickele, אן=אויך.

9 ל"ע=לא עלינו; זיכט=זעט.

10 א רגנץ=irgend=ערגיץ.

11 גיזוכט=געזוכן.

12 נימנץ=קינער (פאנרוי—ג, 58).

21 ית"ש=יתברך שמו.

- 1 טראכטט דז עש גוט זול זיין. מיר קינן אייך ניט מין שרייבן לע"ע. זולן
 2 מיר אייך שרייבן וויא עש היא שטיט הש"י געב דז עש זול בעשר גין. עש
 3 גיט ווילד דורך אננדר. הש"י זול זיין צארין אפ טון. דען יהודי דען מיר
 4 שיקן דער הייטט משה איז איין גוטר יהודי זיכט גאט אן אונ' שיקט וואש
 5 דא מויגליך איז אונ' שרייבט וויא פיל איר שיקט. ובכן בתפילה לאל חי
 6 יגן וישמור בעד פליטתנו ובעד פליטת עמו ישראל ויחדש עלינו שנה טובה אמן.
 7 עש זיין בעו"ה פיל הייזר וצר שלוסן גיווארדן דאר מיט קומן די לייט בעו"ה
 8 אויף די קצבה עש הוט קיין ערך נאך קיין שיעור ניט.
 9 ברוך דוד אברהם בר יודא ז"ל המכונה אברלי שמש,
 10 יצחק בר מרדכי הכהן ז"ל בק"ר יצחק לרקש הכהן מקראקא,
 11 ונאם איברל שמש.
 12 ונאם בנימן שמואל בר יוסף ז"ל שמש מקק"ק.
 13 ונאם זרחי העל"על[ו] בלא"א הק"ר משה שחור"ה ה"ה הי"ד זל מק"ק קראקא.

[אויף דער אנדער זייט:]

עלקשי' לכאשר הוא שם שלי'ום
 ליד הגאון הנעלי'ום בכל מיני מעלה
 כמהר"ר אברהם י"ץ והנלו'ום אליו
 שלי'ום
 ולדודתי אטה כנהר שלי'ום
 מקק"ק ומקהלה קדושה קראקא.

ליבר פני סענדר שיקט דען בריב דורט
 צו מהר"ר אברהם מייזל י"ץ איז אונ'
 צו ייוסף ויגלש י"ץ איז אובר לוזט אין
 כמ"ר עזרא יצ"ו פֿור לייזען אונ' משה
 עזרא יצ"ו זיין בריבל אך נעמין דען
 עש שריפט קהל י"ץ אך אוב עש
 וואש גשטונד מען ווערט אייך עש
 צאלן ושל' מא"ה, וממני אוהב נמשך
 יצחק לרקש הכהן.

* אין די תקנות פֿון קראָקע פֿון שצ"ג איז דערמאָנט אין יחזקאל ר' זרח שמש. די פֿאַמיליע טשאַרנע
 (אין טעקסט: שחור) איז באַקאַנט אין קראָקע; איינער משה Czarny ווערט דערמאָנט אין 1626. (זע וועט שט"ן,
 קרימוניו מונקסאות ישנים, קראָקע 1892, ז' 26; אויך זינען פֿערות הייזרים בפֿולין וביחוד בקראָקע, תרע"ח,
 ז' 79; באַפֿעט ז' 26; דצ"ה, 186, 327).

13 הי"ד—חשם ינקום דמו, א צושריפט ב"י איינעם, חשם איז צומגעקומען על קידוש חשם.